

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
SIEGBERT ALBER

της 24ης Οκτωβρίου 2002¹

I — Εισαγωγή

1. Με την παρούσα αίτησή του για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Ηνωμένο Βασίλειο) θέτει ορισμένα ερωτήματα τα οποία αφορούν την ερμηνεία και την εφαρμογή των οδηγιών περί ασφαλίσεως της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η αποζημίωση για ζημία που προκλήθηκε από μη εντοπισθέν όχημα την οποία καταβάλλει ένας οργανισμός, ο οποίος είναι επιφορισμένος προς τούτο από το κράτος μέλος, πρέπει να περιλαμβάνει επίσης το κονδύλιο των τόκων και των εξόδων. Εξάλλου, πρέπει να διευκρινιστεί αν η λύση που επέλεξε το Ηνωμένο Βασίλειο ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου όσον αφορά την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, αν ο αρμόδιος για την καταβολή της αποζημιώσεως οργανισμός μπορεί να θεωρηθεί ως νομίμως εγκεκριμένος κατά την έννοια της οδηγίας και αν τυχόν πλημμέλειες στη μεταφορά της οδηγίας συνιστούν αρκούντως σοβαρή παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει το κράτος μέλος ώστε να θεμελιώνεται αξίωση αποζημιώσεως σύμφωνα με τις αρχές του κοινοτικού δικαίου κατά του κράτους μέλους που παρέβη τις υποχρεώσεις του.

II — Νομικό πλαίσιο

A — Οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου

Η οδηγία 72/166/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 24ης Απριλίου 1972 περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων και με τον έλεγχο της υποχρεώσεως προς ασφάλιση της ευθύνης αυτής² (στο εξής: πρώτη οδηγία).

2. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της ανωτέρω οδηγίας προβλέπει:

«Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει, υπό την επιφύλαξη εφαρμογής του άρθρου 4, όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε η αστική ευθύνη, η σχετική με την κυκλοφορία οχημάτων να συνήθιη στάθμευση στο έδαφός του να

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 136.

καλύπτεται από ασφάλιση. Η έκταση της καλυπτομένης ευθύνης και οι όροι και συνθήκες της καλύψεως καθορίζονται με βάση τα μέτρα αυτά.»

Οδηγία 84/5/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 30ής Δεκεμβρίου 1983 για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων³ (στο εξής: δεύτερη οδηγία).

3. Το άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 4, της δεύτερης οδηγίας προβλέπει:

«1. Η ασφάλιση που αναφέρεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 72/166/ΕΟΚ καλύπτει υποχρεωτικά τις υλικές ζημιές και τις σωματικές βλάβες.

4. Κάθε κράτος μέλος ιδρύει ή εγκρίνει οργανισμό, αποστολή του οποίου είναι να αποκαθιστά, τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφάλισης, τις υλικές ζημιές ή τις σωματικές βλάβες που προκαλούνται από όχημα αγνώστων στοιχείων ή για το οποίο δεν έχει εκπληρωθεί η υποχρέωση ασφάλισης της παραγράφου 1. Η διάταξη αυτή δεν θίγει το δικαίωμα των κρατών μελών να προσδώσουν ή όχι στην παρέμβαση του οργανισμού αυτού επικουρικό χαρακτήρα, ούτε το δικαίωμα να ρυθμίζουν τις προσφυγές μεταξύ του οργανισμού αυτού και του υπευθύνου ή των υπευθύνων του ατυχήματος και των άλλων ασφαλιστών ή οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης που υποχρεούνται να αποζημιώσουν το θύμα για το ίδιο ατύχημα.

Το θύμα μπορεί σε κάθε περίπτωση να απευθυνθεί απευθείας στον οργανισμό, ο οποίος, με βάση τις πληροφορίες που του παρέχει το θύμα, έπειτα από αίτησή του, είναι υποχρεωμένος να του δώσει αιτιολογημένη απάντηση σχετικά με την παρέμβαση του.

2. [...] ⁴.

[...]

[...]

Τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίσουν ή να αποκλείσουν την παρέμβαση του οργανισμού αυτού σε περίπτωση που οι υλικές ζημιές προκλήθηκαν από όχημα αγνώστων στοιχείων.

3 — ΕΕ 1994, L 8, σ. 17.

4 — Η παράγραφος 2 ρυθμίζει τα ελάχιστα ποσά υποχρεωτικής ασφάλισης.

Μπορούν επίσης να επιτρέψουν μία απαλλαγή, για τις υλικές ζημιές που προκαλούνται από ανασφάλιστο όχημα, αντιτάξιμη στο θύμα, όχι ανώτερη από 500 ECU.

Εξάλλου, κατά την παρέμβαση του οργανισμού αυτού, κάθε κράτος μέλος εφαρμόζει τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις του, με την επιφύλαξη κάθε άλλης πρακτικής ευνοϊκότερης για τα θύματα.»

B — Οι εθνικές ρυθμίσεις

4. Λόγω των κενών στην κάλυψη σωματικών βλαβών οι οποίες προκαλούνται από ανασφάλιστους ή μη εντοπισθέντες οδηγούς, οι ασφαλιστικές εταιρίες οι οποίες παρέχουν ασφαλιστική κάλυψη της αστικής ευθύνης από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων ίδρυσαν σε συμφωνία με το υπουργείο μεταφορών από το 1946 το Motor Insurers' Bureau (στο εξής: MIB). Το MIB αποτελεί νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του οποίου εταίροι είναι οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες οι οποίες προσφέρουν ασφαλιστική κάλυψη των κινδύνων από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων.

5. Η υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως για τις ζημιές που προκλήθηκαν από ανασφάλιστους, ήτοι από μη εντοπισθέντες οδηγούς, απορρέει από τις συμφωνίες μεταξύ του MIB και του Secretary of State for

the Environment, Transport and the Regions⁵. Οι συμφωνίες αυτές τροποποιήθηκαν και προσαρμόστηκαν επανειλημμένως καθ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα. Εν προκειμένω, πρέπει να αναφερθεί, αφενός, η Motor Insurers' Bureau Agreement «Compensation of Victims of Uninsured Drivers»⁶ (συμφωνία σχετικά με την καταβολή αποζημιώσεως στα θύματα που προκαλεί η οδήγηση ανασφάλιστων οδηγών) της 21ης Δεκεμβρίου 1988 και, αφετέρου, η επίμαχη εν προκειμένω Motor Insurers' Bureau Agreement «Compensation of Victims of Untraced Drivers» (συμφωνία για την καταβολή αποζημιώσεως σε θύματα που προκαλεί η οδήγηση οδηγών που δεν εντοπίστηκαν) της 22ας Νοεμβρίου 1972 όπως τροποποιήθηκε το 1977. Η τελευταία αυτή συμφωνία θα αναφέρεται στο εξής και ως συμφωνία η οποία αφορά τους μη εντοπισθέντες οδηγούς ή απλώς ως συμφωνία.

6. Η κρίσιμη στην παρούσα διαφορά συμφωνία του 1972 προβλέπει κατ' ουσίαν τα εξής:

— Η συμφωνία εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση που υποβάλλεται στο MIB αίτηση για την καταβολή αποζημιώσεως για τον θάνατο ή τις σωματικές βλάβες ενός προσώπου, που προκάλεσε η χρήση ενός αυτοκινήτου οχήματος σε δρόμο της Μεγάλης Βρετανίας, εφόσον, υπό προϋποθέσεις οι οποίες ουδεμία επιρροή ασκούν εν προκειμένω, ο αιτών δεν είναι σε θέση να ανεύρει τον υπαίτιο του θανάτου ή της σωματικής βλάβης (ρήτρα 1).

5 — Στο εξής και ως: Υπουργός Μεταφορών.

6 — Στο εξής και ως: συμφωνία για τους ανασφάλιστους οδηγούς.

- Στην περίπτωση που εφαρμόζεται η συμφωνία, το MIB υποχρεούται να καταβάλει αποζημίωση το ύψος της οποίας καθορίζεται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, κατ' εφαρμογήν της ισχύουσας στη Μεγάλη Βρετανία νομοθεσίας, με τον οποίον ένα δικαστήριο θα καθόριζε την αποζημίωση την οποία θα μπορούσε να ζητήσει ο αιτών από τον μη εντοπισθέντα οδηγό (ρήτρα 3).
- Το MIB υποχρεούται να διεξάγει έρευνα για κάθε αίτηση αποζημίωσης η οποία του υποβάλλεται βάσει της συμφωνίας προκειμένου να διαπιστώσει αν η αίτηση αυτή πρέπει να γίνει δεκτή (ρήτρα 7).
- Εφόσον πρέπει να καταβληθεί αποζημίωση, το MIB υποχρεούται να γνωστοποιήσει στον αιτούντα το ύψος του ποσού που το MIB δέχεται να καταβάλει καθώς και τα κονδύλια από τα οποία αποτελείται το ποσό αυτό. Εφόσον ο αιτών δέχεται την αποζημίωση αυτή, το MIB υποχρεούται να καταβάλει το ποσό αυτό (ρήτρες 9 και 10).
- Ο αιτών δικαιούται να προσβάλλει κάθε απόφαση του MIB ενώπιον διαιτητή (ρήτρα 11).
- Πριν από την προσβολή της απόφασης του MIB ενώπιον του διαιτητή, ο αιτών δικαιούται να διατυπώσει ενώπιον του MIB τις παρατηρήσεις του σχετικά με τη ληφθείσα απόφαση και να θέσει υπόψη του και άλλα αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των αιτημάτων του. Το MIB μπορεί να διατάξει τη διενέργεια έρευνας ως προς αυτά τα νέα αποδεικτικά στοιχεία, υποχρεούται δε να γνωστοποιήσει στον αιτούντα το αποτέλεσμα της εν λόγω έρευνας καθώς και οποιαδήποτε τροποποίηση της απόφασής του (ρήτρα 13).
- Ο διαιτητής αποφαινεται επί του ενδίκου βοηθήματος και διαπιστώνει αν το MIB υποχρεούται βάσει της συμφωνίας να καταβάλει αποζημίωση και, αν ναι, σε ποιο ύψος (ρήτρα 16).
- Ο διαιτητής επιλέγεται από δύο πίνακες με συνηγόρους του Στέμματος (Queen's Counsels) τους οποίους καταρτίζουν οι εκάστοτε Lord Chancellor και Lord Advocate (ρήτρα 18).
- Ο διαιτητής αποφαινεται επί του ενδίκου βοηθήματος στηριζόμενος στα προσκομισθέντα έγγραφα, έχει ωστόσο το δικαίωμα να καλέσει το MIB να διενεργήσει περαιτέρω έρευνες τις οποίες θεωρεί χρήσιμες και επί του αποτελέσματος των οποίων ο αιτών δικαιούται να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του (ρήτρα 17).

— Κάθε διάδικος της διαιτητικής διαδικασίας φέρει τα έξοδά του (ρήτρα 21). Το ΜΙΒ υποχρεούται να καταβάλει την αμοιβή του διαιτητή, πλην της περιπτώσεως που ο διαιτητής κρίνει ότι δεν υπήρχαν βάσιμοι λόγοι για την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος, οπότε ο διαιτητής μπορεί να αποφασίσει ότι ο αιτών πρέπει να καταβάλει την αμοιβή του διαιτητή (ρήτρα 22).

7. Η συμφωνία δεν περιέχει καμία ρητή ρύθμιση ούτε όσον αφορά τους πλέον της αποζημιώσεως καταβλητέους τόκους ούτε όσον αφορά την απόδοση των εξόδων που προέκυψαν στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του ΜΙΒ.

III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

8. Ο Samuel Sidney Evans, ενάγων στην κύρια δίκη (στο εξής: ενάγων), έπεσε θύμα αυτοκινητικού δυστυχήματος στις 25 Δεκεμβρίου 1991 και υπέστη σωματικές βλάβες. Ο ενάγων χτυπήθηκε από διερχόμενο όχημα ενώ έσκυβε από την πλευρά του δρόμου στο σταθμευμένο αυτοκίνητό του για να πάρει από αυτό ένα μικρό δέμα. Τα στοιχεία του οδηγού του διερχομένου οχήματος δεν εξακριβώθηκαν.

9. Στις 11 Ιουνίου 1992, ο ενάγων ζήτησε από το ΜΙΒ την καταβολή αποζημιώσεως βάσει

της συμφωνίας. Στις 11 Ιανουαρίου 1996 το ΜΙΒ ενημέρωσε τον ενάγοντα ότι είχε αποφασίσει να ορίσει το ύψος της αποζημιώσεως σε 50 000 λίρες στερλίνες (GBP). Ο ενάγων εστράφη κατά της αποφάσεως αυτής, σύμφωνα με την προβλεπόμενη στη συμφωνία διαδικασία, ενώπιον του διαιτητή.

10. Στις 27 Αυγούστου 1996, η διαιτήτρια ανακοίνωσε την απόφασή της. Έκρινε ότι βάσει της εξ ολοκλήρου ευθύνης του ζημιώσαντος η αποζημίωση που έπρεπε να καταβληθεί ανερχόταν σε 58 286 GBP. Λόγω της συνυπαιτιότητας του ζημιωθέντος —προφανώς λόγω της αποφορτώσεως του αυτοκινήτου από την πλευρά του δρόμου— η αποζημίωση έπρεπε να μειωθεί κατά 20 %, μειώνοντας επομένως την καταβλητέα αποζημίωση σε 46 629 GBP. Βάσει ορισμένων αποδεικτικών στοιχείων, ήτοι μίας βιντεοκασέτας την οποία μαγνητοσκοπήσε εκ των υστέρων ιδιωτικός αστυνομικός —στην οποία ο ενάγων φέρεται να μην έχει τόσο μεγάλο κινητικό πρόβλημα— η διαιτήτρια έκρινε ότι ο ενάγων επέδειξε κακή πίστη και, ως εκ τούτου, τον υποχρέωσε στην καταβολή της αμοιβής της (βλ. συναφώς τη ρήτρα 22 η οποία παρατίθεται στο σημείο 6). Η διαιτήτρια δεν του επιδίκασε τόκους επί του ποσού της αποζημιώσεως.

11. Το ΜΙΒ κατέβαλε στον ενάγοντα το ποσό των 46 629 GBP, πλέον ποσού 770 GBP το οποίο αντιστοιχούσε στα έξοδα της εκπροσωπήσεως του ενάγοντος, του κατέβαλε δε (εξ ελευθεριότητας) 150 GBP καθώς και τον φόρο προστιθέμενης αξίας.

12. Στις 16 Σεπτεμβρίου 1996, ο ενάγων ζήτησε από το Commercial Court την άδεια να ασκήσει έφεση κατά της διαιτητικής αποφάσεως. Στις 16 Δεκεμβρίου 1996, επετράπη η άσκηση εφέσεως σχετικά με το αν η διαιτήτρια είναι αρμόδια για την επιδίκαση τόκων. Στις 29 Ιουλίου 1997, η έφεση αυτή απορρίφθηκε. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1998, απορρίφθηκε από το Court of Appeal μία ακόμη έφεση του ενάγοντος. Το δικαστήριο έκρινε ότι, ό,τι έπραξε το Ηνωμένο Βασίλειο για τη μεταφορά της οδηγίας «δεν αποτελεί οργανισμό ή σχέση η οποία παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας κατά οποιουδήποτε (πλην ενδεχομένως κατά του ιδίου κατά την έννοια της νομολογίας Francovich)». Το House of Lords απέρριψε στις 18 Ιανουαρίου 1999 το αίτημα του ενάγοντος να του δοθεί άδεια για την άσκηση νέας εφέσεως.

13. Στις 25 Φεβρουαρίου 1999, ο ενάγων άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά του Υπουργού Μεταφορών, ήτοι κατά του καθ' ύλην αρμόδιου υπουργού, λόγω παραλείψεως μεταφοράς ή πλημμελούς μεταφοράς της πρώτης και της δεύτερης οδηγίας. Πρώτον, ο ενάγων προέβαλε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παρέλειψε να δημιουργήσει ή να εγκρίνει έναν οργανισμό —εν πάση περιπτώσει με μορφή η οποία να εγγυάται την τήρηση της αρχής της ασφάλειας δικαίου— καθήκον του οποίου θα ήταν να καταβάλει αποζημιώσεις σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας. Εάν η οδηγία είχε μεταφερθεί ορθώς στο εσωτερικό δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν θα μπορούσε να κριθεί δικαστικώς ότι το MIB δεν υποχρεούται στην καταβολή αποζημιώσεων σύμφωνα με την πρώτη ή τη δεύτερη οδηγία. Ο ενάγων προέβαλε επίσης ότι η σχετική συμφωνία μεταξύ του MIB και του Υπουργού Μεταφορών δεν προβλέπει την καταβολή αποζημιώσεως «τουλάχιστον εντός των ορίων της ασφαλι-

στικής υποχρεώσης» —όπως ορίζει η οδηγία—, δεν αναγνωρίζει στα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών το δικαίωμα να στραφούν κατά του MIB ούτε το δικαίωμα να προσφύγουν ενώπιον των δικαστηρίων.

14. Ο ενάγων φρονεί ότι υπέστη ζημία λόγω της πλημμελούς μεταφοράς των οδηγιών καθώς και ότι οι πλημμέλειες αυτές αποτελούν αρκούντως σοβαρή παράβαση του κοινοτικού δικαίου η οποία του παρέχει το δικαίωμα να απαιτήσει αποζημίωση από τον Υπουργό Μεταφορών.

15. Βάσει των ανωτέρω περιστατικών, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο με την από 17 Μαΐου 2000 διάταξή του τα ακόλουθα ερωτήματα προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

«1) Κατά την ορθή ερμηνεία της οδηγίας του Συμβουλίου 84/5/ΕΟΚ, της 30ής Δεκεμβρίου 1983, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων (δεύτερη οδηγία περί ασφαλίσεως αυτοκινήτων οχημάτων):

α) επιβάλλεται τα μέτρα που αφορούν την καταβολή αποζημιώσεως από τον ιδρυθέντα ή εγκριθέντα σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 4, οργανισμό να περιλαμβάνουν

διάταξη προβλέπουν την καταβολή τόκων επί των ποσών που διαπιστώνεται ότι οφείλονται ως αποζημίωση για τις εξακριβωθείσες υλικές ζημιές ή σωματικές βλάβες;

το τελικώς καταβλητέο στο θύμα ποσό και την οποία το θύμα απέρριψε;

- β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο υπό στοιχείο α) ερώτημα, από ποιο χρονικό σημείο και με ποιο τρόπο πρέπει να υπολογίζονται οι εν λόγω τόκοι;
- 2) Κατά την ορθή ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας περί ασφαλίσεως αυτοκινήτων οχημάτων, οσάκις ο ίδιος ο οργανισμός που καταβάλλει την αποζημίωση έχει την υποχρέωση να διαπιστώσει την έκταση της σωματικής βλάβης και της υλικής ζημίας του θύματος (και να επιβαρυνθεί με τις σχετικές δαπάνες, συμπεριλαμβανομένου του κόστους των ιατρικών διαγνώσεων και άλλων εκθέσεων):
- α) επιβάλλεται τα μέτρα που αφορούν την καταβολή αποζημιώσεως από τον ανωτέρω οργανισμό να περιλαμβάνουν διατάξεις για την πληρωμή των εξόδων στα οποία υποβλήθηκε το θύμα για την προετοιμασία και την υποβολή στον εν λόγω οργανισμό της αιτήσεώς του για αποζημίωση;
- β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο υπό α) ερώτημα, με ποιον τρόπο πρέπει να υπολογίζονται τα έξοδα αυτά, στην περίπτωση που ο εν λόγω οργανισμός έχει κάνει στο θύμα προσφορά που υπερβαίνει
- 3) Κατά την ορθή ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας περί ασφαλίσεως αυτοκινήτων οχημάτων, αν η αίτηση του θύματος για αποζημίωση έχει κριθεί από οργανισμό που δεν είναι δικαστήριο, πρέπει το θύμα να έχει πλήρες δικαίωμα προσβολής της εν λόγω αποφάσεως ενώπιον δικαστηρίου, τόσο ως προς τα πραγματικά όσο και ως προς τα νομικά ζητήματα, και όχι μόνο δικαίωμα προσβολής της ενώπιον ανεξάρτητου διαιτητή που έχει τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά:
- i) το θύμα μπορεί να υποβάλει στην κρίση του διαιτητή τόσο πραγματικά όσο και νομικά ζητήματα·
- ii) κατά την κοινοποίηση της προθέσεως προσβολής της αποφάσεως, το θύμα μπορεί να προβάλλει νέους ισχυρισμούς και να προσκομίσει επιπλέον αποδεικτικά στοιχεία στον υποχρεούμενο να το αποζημιώσει οργανισμό, βάσει των οποίων ο τελευταίος μπορεί να μεταρρυθμίσει την απόφασή του πριν από την προσβολή αυτής της αποφάσεως ενώπιον του διαιτητή·

- iii) χορηγούνται εκ των προτέρων στο θύμα αντίγραφα όλων των εγγράφων που πρέπει να υποβληθούν στον διαιτητή και του παρέχεται η δυνατότητα να προσθέσει, ως απάντηση σ' αυτά, οποιοδήποτε έγγραφο επιθυμεί·
- iv) ο διαιτητής εκδίδει αιτιολογημένη απόφαση, χωρίς προφορική συζήτηση, με την οποία αποφαινεται ποιο πρέπει να είναι το περιεχόμενο της αποφάσεως του οφείλοντος την αποζημίωση οργανισμού·
- v) αν το θύμα δεν είναι ικανοποιημένο με την απόφαση του διαιτητή, δικαιούται να την εφεσιβάλει ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου, αλλά μόνο για λόγο που συνιστά σοβαρή παρατυπία επηρεάζουσα την έκβαση της διαιτησίας ή για νομικό λόγο (συμπεριλαμβανομένου του αν υπήρχαν αποδεικτικά στοιχεία που να στηρίζουν οποιοδήποτε συγκεκριμένο συμπέρασμα του διαιτητή ή αν κάποιο συμπέρασμα που συνήγαγε ο διαιτητής είναι αντίθετο με αυτό στο οποίο θα κατέληγε λογικά οποιοσδήποτε διαιτητής με βάση τις προσκομισθείσες αποδείξεις), σε περίπτωση δε εφέσεως για νομικό λόγο, απαιτείται άδεια ασκήσεώς της από το δικαστήριο, η οποία παρέχεται μόνον εφόσον η απόφαση του διαιτητή είναι προφανώς εσφαλμένη και είναι απολύτως δίκαιο και ενδεδειγμένο να κριθεί το επίμαχο ζήτημα από το δικαστήριο;
- 4) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στα ερωτήματα 1 α) και/ή 2 α) και/ή 3, έχει ένα κράτος μέλος προσηκόντως εγκρίνει οργανισμό κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας περί ασφάλισεως αυτοκινήτων οχημάτων, αν ένας ήδη υφιστάμενος οργανισμός έχει ως έργο να αποζημιώνει τα θύματα μόνον κατόπιν συμφωνίας με την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους, οι όροι δε της συμφωνίας αυτής δεν ανταποκρίνονται στις σχετικές διατάξεις της δεύτερης οδηγίας περί ασφάλισεως αυτοκινήτων οχημάτων, και
 - α) η εν λόγω συμφωνία γεννά νομική υποχρέωση έναντι της αρμοδίας αρχής του κράτους μέλους για αποζημίωση των θυμάτων, την εκπλήρωση της οποίας μπορεί να απαιτήσει απευθείας η εν λόγω αρχή, και δεν παρέχει στα θύματα αξίωση που να μπορούν να ασκήσουν απευθείας έναντι του οργανισμού αυτού, αλλά το θύμα μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο την έκδοση διατάξεως που να υποχρεώνει την οικεία κρατική αρχή να επιβάλει την εκτέλεση της συμφωνίας σε περίπτωση παραλείψεώς της να επιβάλει την εκτέλεση αυτή και
 - β) ο εν λόγω οργανισμός εκπληρώνει την υποχρέωση αυτή δεχόμενος τις σχετικές αξιώσεις των θυμάτων και εξοφλώντας τα αιτούμενα ποσά κατά τα προβλεπόμενα στην οικεία συμφωνία και

γ) το κράτος μέλος θεωρούσε καλοπίστως ότι το περιεχόμενο της συμφωνίας εξασφάλιζε στα θύματα τουλάχιστον την προστασία που επιβάλλουν οι διατάξεις της δεύτερης οδηγίας περί ασφαλίσεως αυτοκινητών οχημάτων;

5) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως σε οποιοδήποτε από τα ερωτήματα 1 α) ή 2 α) ή 3 και/ή αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα 4, συνιστά η μη συμμόρφωση ως προς τα ζητήματα αυτά με τις διατάξεις της δεύτερης οδηγίας περί ασφαλίσεως αυτοκινητών οχημάτων αρκετά σοβαρή παράβαση του κράτους μέλους, ώστε να γεννάται υποχρέωση αποζημιώσεως δυνάμει του κοινοτικού δικαίου, εφόσον αποδεικνύεται ότι έχει προκληθεί ζημία;»

16. Στην ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία μετέσχον ο ενάγων, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία παρίσταται και για τον εναγόμενο της κύριας δίκης, το MIB, ως παρεμβαίνον στην κύρια δίκη υπέρ του εναγομένου, και η Επιτροπή.

IV — Παρατηρήσεις

17. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπος του ενάγοντος παρατήρησε ότι, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και τη σειρά με την οποία υποβάλλονται τα προδικαστικά ερωτήματα, ο ενάγων υποστηρίζει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μετέφερε, ή μετέφερε εσφαλμένως, στο εσωτερικό του δικαιο τη δεύτερη οδηγία. Κατά τον ενάγοντα, το

κύριο ζήτημα της υποθέσεως είναι το αν υποχρεούται ένα κράτος μέλος να καταβάλει αποζημίωση σε ιδιώτη, ο οποίος ανήκει στον κύκλο των προσώπων υπέρ των οποίων η οδηγία αναγνωρίζει ορισμένα δικαιώματα, όταν αυτό το κράτος μέλος ουδέν έχει πράξει προκειμένου να παράσχει στα πρόσωπα αυτά τη δυνατότητα να επικαλεστούν την οδηγία έναντι οποιουδήποτε τρίτου.

18. Ωστόσο, για λόγους σαφήνειας τα προδικαστικά ερωτήματα επιβάλλεται να εξεταστούν με τη σειρά υποβολής τους.

1. *Επί του ζητήματος της καταβολής τόκων και της αποδόσεως των εξόδων — πρώτο και δεύτερο ερώτημα*

Επιχειρήματα των μετεχόντων στη διαδικασία

19. Τα επιχειρήματα επί του πρώτου και δεύτερου ερωτήματος βαίνουν ως επί το πλείστον παραλλήλως και, ως εκ τούτου, μπορούν να εξεταστούν από κοινού.

20. Ο ενάγων υποστηρίζει ότι από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφοι 1 και 4, της δεύτερης οδηγίας, σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της πρώτης οδηγίας, προκύπτει ότι στην περίπτωση σωματικής βλάβης προκαλούμενης από μη εντοπισθέντα οδηγό ο εγκεκριμένος οργανισμός πρέπει να καταβάλει αποζημίωση για τη ζημία — «τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφαλίσεως» — με

τον ίδιο τρόπο και υπό τις ίδιες προϋποθέσεις που προβλέπει το εθνικό δίκαιο για τη ζημία που προκαλεί ένας οδηγός ο οποίος έχει εντοπισθεί και είναι ασφαλισμένος. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι η οδηγία, οσάκις προβλέπει για το θύμα ενός μη εντοπισθέντος οδηγού άλλη μεταχείριση από αυτήν που τυγχάνει το θύμα ενός ανασφάλιστου οδηγού, ορίζει τούτο ρητώς, όπως παραδείγματος χάρι στην περίπτωση των υλικών ζημιών.

21. Μολονότι η δεύτερη οδηγία δεν επιβάλλει άμεσα την ίση μεταχείριση των θυμάτων μη εντοπισθέντων οδηγών και των θυμάτων ασφαλισμένων ή ανασφάλιστων οδηγών, ωστόσο η υποχρέωση αυτή προκύπτει σε κάθε περίπτωση από τη γενική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως. Εντούτοις, στο Ηνωμένο Βασίλειο τα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών δεν έχουν την ίδια μεταχείριση που έχουν τα θύματα ασφαλισμένων ή ανεπαρκώς ασφαλισμένων οδηγών. Εν αντιθέσει προς τα τελευταία αυτά θύματα, τα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών δεν λαμβάνουν, άνευ ουδεμιάς δικαιολογίας, αποζημίωση περιλαμβανούσα τόκους και έξοδα και δεν απολαύουν των αυτών διαδικαστικών εγγυήσεων συμπεριλαμβανομένης της προσφυγής στη δικαιοσύνη.

22. Ο ενάγων, επικαλούμενος την απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως Marshall⁷, στην οποία το Δικαστήριο διαπίστωσε σε σχέση με απόλυση που αποτελούσε

δυσμενή διάκριση ότι η καταβολή τόκων πρέπει να θεωρείται ως αναπόσπαστο τμήμα της αποζημιώσεως, υποστηρίζει ότι η αρχή αυτή πρέπει να εφαρμόζεται και στην αποζημίωση η οποία σύμφωνα με τη δεύτερη οδηγία πρέπει να καταβάλλεται στα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών.

23. Οι εκτιμήσεις αυτές ισχύουν και για την απόδοση των εξόδων. Εξάλλου, η άποψη αυτή ενισχύεται και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με την οποία η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (εφεξής: ΕΣΔΑ), αποσκοπεί στην παροχή συγκεκριμένης και αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων⁸.

24. Η *Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* υποστηρίζει ότι από τις σχετικές διατάξεις των δύο οδηγιών προκύπτει ότι σκοπός τους είναι η διασφάλιση ορισμένων ελάχιστων εγγυήσεων, όχι όμως η ενοποίηση των έννομων τάξεων των κρατών μελών. Καμία από τις διατάξεις των οδηγιών δεν ρυθμίζει τα επιμέρους κονδύλια της αποζημιώσεως ούτε προβλέπεται ότι ο οργανισμός που καλείται να καταβάλει την αποζημίωση πρέπει να καταβάλει το ίδιο ποσό με αυτό που επιδικάζουν τα εθνικά δικαστήρια στο θύμα ενός ασφαλισμένου οδηγού. Η διαφορετική μεταχείριση αυτών των δύο κατηγοριών προσώπων στο εθνικό δίκαιο δικαιολογείται από αντικειμενικούς λόγους, δεδομένου ότι ο υπόχρεος προς καταβολή της αποζημιώσεως οργανισμός δεν ευθύνεται για τη ζημία και δεν μπορεί κατά μείζονα λόγο να θεωρηθεί

7 — Απόφαση της 2ας Αυγούστου 1993, C-271/91 (Συλλογή 1993, σ. I-4367, σκέψη 31).

8 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Aerey κατά Ιρλανδίας της 9ης Οκτωβρίου 1979 (σειρά Α, αριθ. 32, σκέψη 24).

υπεύθυνος για την πρόκληση ζημίας στην περίπτωση που παρακρατεί παρανόμως χρηματικό ποσό που οφείλεται στον αιτούντα. Κατά το Ηνωμένο Βασίλειο, το άρθρο 1, παράγραφος 4, τελευταίο εδάφιο, της οδηγίας επιτρέπει την άνιση μεταχείριση.

25. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, επικαλούμενη την απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως *Sutton*⁹, υποστηρίζει ότι στο κοινοτικό δίκαιο δεν υπάρχει καμία γενική αρχή σύμφωνα με την οποία η υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως περιλαμβάνει κατ' ανάγκην και την καταβολή τόκων. Το ίδιο πρέπει να ισχύσει και για την απόδοση των εξόδων.

26. Το *MIB* υποστηρίζει κατ' ουσίαν τις ίδιες απόψεις με αυτές του Ηνωμένου Βασιλείου. Ωστόσο, το *MIB* διευκρινίζει εισαγωγικά ότι στο αγγλικό δίκαιο η αποζημίωση υπολογίζεται από τα δικαστήρια κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως. Εξαίρεση από αυτή την αρχή του *common law* εισάγει το άρθρο 35, παράγραφος Α, του *Supreme Court Act* του 1981 το οποίο παρέχει στα δικαστήρια τη δυνατότητα να επιδικάζουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, και τόκους στο πλαίσιο της εκδικάσεως αγωγών αποζημιώσεως. Ωστόσο, η δυνατότητα αυτή περιορίζεται αποκλειστικά σε διαδικασίες που διεξάγονται ενώπιον δικαστηρίου.

27. Η Επιτροπή τονίζει καταρχάς ότι ούτε η πρώτη ούτε η δεύτερη οδηγία περιλαμβάνουν ρητή ρύθμιση ως προς την επιδίκαση τόκων ή ως προς την απόδοση των εξόδων. Δεν ρυθμίζεται επίσης το αν οι τόκοι και τα έξοδα αποτελούν μέρος της υποχρεώσεως ασφαλίσεως.

28. Στη συνέχεια, η Επιτροπή εξετάζει αν το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας παρέχει το δικαίωμα στα κράτη μέλη να μεταχειρίζονται μία κατηγορία θυμάτων λιγότερο ευνοϊκά από μία άλλη. Ως προς το σημείο αυτό, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η δεύτερη οδηγία —πλην ορισμένων ρητών εξαιρέσεων— υποχρεώνει, εν όψει του γενικού σκοπού της, να παρέχεται ο αυτός βαθμός καλύψεως στα θύματα ανασφάλιστων ή μη εντοπισθέντων οδηγών με αυτόν που παρέχεται στα θύματα τα οποία καλύπτονται από την υποχρεωτική ασφάλιση.

29. Τέλος, η Επιτροπή εξετάζει το ενδεχόμενο εθνική ρύθμιση η οποία δεν προβλέπει την καταβολή τόκων στα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών να μη λαμβάνει υπόψη της την έννοια της «ικανοποιητικής αποζημιώσεως», την παροχή της οποίας σκοπεί η οδηγία. Ως προς το σημείο αυτό, η Επιτροπή αναφέρεται, αφενός, στη νομολογία του Δικαστηρίου που τάσσεται υπέρ της καταβολής τόκων όσον αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη της Κοινότητας¹⁰ και, αφετέρου, όσον αφορά την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών¹¹, στους σκοπούς της οδηγίας

¹⁰ — Βλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, 238/78, *Ireks-Arkady* (Συλλογή τόμος 1979/II, σ. 451, σκέψη 20) και απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 1994, C-308/87, *Giffoni* (Συλλογή 1994, σ. I-341, σκέψη 40).

¹¹ — Βλ. απόφαση *Marshall* (προαρταθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 31).

⁹ — Απόφαση της 22ας Απριλίου 1997, C-66/95 (Συλλογή 1997, σ. I-2163).

όπως αυτοί διατυπώνονται στις αιτιολογικές σκέψεις της. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, ορίζει τις περιπτώσεις στις οποίες τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίσουν το ύψος της αποζημιώσεως, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να αποκλειστεί η καταβολή τόκων. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, η Επιτροπή κλίνει υπέρ της απόψεως ότι η καταβολή τόκων πρέπει, σύμφωνα με τις ισχύουσες εθνικές ρυθμίσεις, να θεωρείται ως ουσιώδες μέρος της αποζημιώσεως που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας.

Εκτίμηση

30. Σχετικά με το αν οι τόκοι και τα έξοδα αποτελούν μέρος της παροχής, την οποία πρέπει να καταβάλει ο κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας οργανισμός για ζημιές οι οποίες προκλήθηκαν από μη εντοπισθέν όχημα¹², πρέπει να ληφθεί καταρχάς ως βάση η διατύπωση της πρώτης και της δεύτερης οδηγίας. Ούτε στην πρώτη ούτε στη δεύτερη οδηγία γίνεται ρητώς λόγος περί τόκων και εξόδων. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της δεύτερης οδηγίας παραπέμπει, όσον αφορά τον καθορισμό του αντικειμένου της ασφάλισης, στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της πρώτης οδηγίας. Ωστόσο, η διάταξη αυτή δεν ορίζει άλλο τι πέραν του ότι κάθε κράτος μέλος λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε

η αστική ευθύνη από την κυκλοφορία οχημάτων με συνήθη στάθμευση στο έδαφός του να καλύπτεται κατ' αρχήν από ασφάλιση. Η διάταξη αυτή ορίζει ότι «η έκταση της καλυπτομένης ευθύνης και οι όροι και συνθήκες της καλύψεως ορίζονται με βάση τα μέτρα αυτά».

31. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας ορίζει ως προς την έκταση της αξιώσεως για την καταβολή αποζημιώσεως που προβάλλεται κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας οργανισμού ότι η καταβαλλόμενη αποζημίωση πρέπει να είναι «τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφάλισης». Ως προς την έκταση της υποχρέωσης ασφάλισης, η πέμπτη αιτιολογική σκέψη της δεύτερης οδηγίας ορίζει: «τα ποσά μέχρι τα οποία είναι υποχρεωτική η ασφάλιση πρέπει να διασφαλίζουν οπωσδήποτε στα θύματα ικανοποιητική αποζημίωση όποιο κι αν είναι το κράτος μέλος στο οποίο έγινε το ατύχημα»¹³. Επομένως, θα πρέπει να εξεταστεί αν, σύμφωνα με το περιεχόμενο και τον σκοπό των διατάξεων, η «υποχρέωση ασφάλισης» περιλαμβάνει τον συνυπολογισμό των τόκων και των εξόδων. Ως προς το σημείο αυτό, θα πρέπει να ληφθεί επίσης υπόψη το αν η φύση της αξιώσεως αποζημιώσεως συνεπάγεται ενδεχομένως την καταβολή τόκων και εξόδων.

32. Καταρχάς, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο καθορισμός της εκτάσεως της υποχρέωσης ασφαλιστικής καλύψεως¹⁴ βάσει

12 — Στη συνέχεια των αναπτύξεών μου θα γίνεται λόγος τόσο για μη εντοπισθέντα οχήματα όσο και για μη εντοπισθέντες οδηγούς. Η διαφορετική ορολογία οφείλεται στο γεγονός ότι οι οδηγίες αναφέρονται σε οχήματα ενώ, αντίθετως, οι συμφωνίες μεταξύ του ΜΙΒ και του Υπουργού Συγκοινωνιών αναφέρονται σε οδηγούς.

13 — Η υπογράμμιση δική μου.

14 — Βλ. απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2000, C-348/98, Mendes Ferreira κ.λπ. (Σύλλογος 2000, σ. I-6711, σκέψη 32), παρ.βλ. επίσης, τη διάταξη της 14ης Οκτωβρίου 2002, C-158/01, Withers (Σύλλογος 2002, σ. I-8301, σκέψη 18).

της πρώτης και της δεύτερης οδηγίας εναπομένει κατ' αρχήν στα κράτη μέλη. Βάσει της πρώτης οδηγίας το έργο αυτό ανατίθεται αποκλειστικά στα κράτη μέλη. Αυτό δεν προκύπτει μόνον από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της πρώτης οδηγίας, αλλά η τάση αυτή διαγράφεται επίσης στην παράγραφο 2 της διατάξεως, σύμφωνα με την οποία κάθε κράτος μέλος λαμβάνει παραδείγματα χωρίς όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσει ότι η ασφαλιστική σύμβαση καλύπτει τις ζημιές που προκαλούνται στο έδαφος των άλλων κρατών μελών σύμφωνα με τις ισχύουσες νομοθεσίες στα κράτη αυτά.

33. Οι αποκλίσεις όσον αφορά την έκταση της υποχρέωσης ασφάλισης στα κράτη μέλη¹⁵ είχαν ως συνέπεια να επεκταθεί η υποχρέωση ασφάλισης στο πλαίσιο της δεύτερης οδηγίας και στην ευθύνη που γεννάται στην περίπτωση υλικών ζημιών¹⁶. Επίσης, καθορίζονται ελάχιστα ποσά για την κάλυψη σωματικών βλαβών και υλικών ζημιών¹⁷. Η τρίτη οδηγία¹⁸ κάνει ένα ακόμη βήμα προς αυτή την κατεύθυνση θέτοντας ορισμένες ελάχιστες απαιτήσεις στα πρόσωπα τα οποία έχουν υποχρέωση ασφάλισης¹⁹.

34. Ωστόσο, πέραν αυτών των ελάχιστων απαιτήσεων οι οποίες είναι κάθε φορά αυστηρότερες, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι

15 — Πρβλ. την τρίτη αιτιολογική σκέψη της δεύτερης οδηγίας.

16 — Πρβλ. την τέταρτη αιτιολογική σκέψη και το άρθρο 1, παράγραφος 1, της δεύτερης οδηγίας.

17 — Πρβλ. την πέμπτη αιτιολογική σκέψη και το άρθρο 1, παράγραφος 2, της δεύτερης οδηγίας.

18 — Τρίτη οδηγία 90/232/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 1990 για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την ασφάλιση αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων (ΕΕ L 129, σ. 33).

19 — Πρβλ. άρθρο 1 της οδηγίας 90/232.

τα κράτη μέλη εξακολουθούν να έχουν την ευθύνη καθορισμού των χαρακτηριστικών της αξιώσεως αποζημιώσεως. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, τελευταίο εδάφιο, της δεύτερης οδηγίας ορίζει ρητώς επίσης, όσον αφορά τον οργανισμό που καταβάλλει την αποζημίωση, ότι, κατά την παρέμβαση του οργανισμού αυτού, κάθε κράτος μέλος εφαρμόζει τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις του, με την επιφύλαξη κάθε άλλης πρακτικής που είναι ευνοϊκότερη για τα θύματα.

35. Θα μπορούσε να εκπονηθεί μία μελέτη συγκριτικού δικαίου με αντικείμενο τις ρυθμίσεις περί αστικής ευθύνης που ισχύουν στα κράτη μέλη προκειμένου να διαπιστωθεί αν η καταβολή τόκων και εξόδων περιλαμβάνεται κατά κανόνα στην υποχρεωτική ασφάλιση. Έστω και αν διαπιστωνόταν ότι οι τόκοι και τα έξοδα περιλαμβάνονται κατά κανόνα στην ασφάλιση της αστικής ευθύνης, δεν σημαίνει ότι το συμπέρασμα αυτό ισχύει κατ' ανάγκην για όλα τα κράτη μέλη. Άλλως, η παραπομπή στις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις των κρατών μελών θα ήταν άνευ αντικειμένου.

36. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα αν ενδεχομένως από τη φύση της αξιώσεως αποζημιώσεως μπορεί να συναχθεί αν πρέπει να καταβάλλονται οι τόκοι και τα έξοδα. Η ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων αποτελεί βασικά μια μορφή αξιώσεως αποζημιώσεως του αστικού δικαίου. Η υποχρέωση ασφάλισης, η οποία προβλέπεται νομοθετικώς, συνδέεται με αυτή την αξίωση του αστικού δικαίου και εξυπηρετεί την οικονομική διασφάλιση της γεγεννημένης αξιώσεως αποζημιώσεως.

37. Θα μπορούσε να θεθεί το ερώτημα αν η νομική φύση της αξιώσεως μεταβάλλεται στην περίπτωση που η αποζημίωση για τις υλικές ζημιές ή τις σωματικές βλάβες που προκλήθηκαν πρέπει να καταβάλλεται από έναν οργανισμό κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας. Υπάρχουν διάφορες δυνατότητες προκειμένου ένα κράτος μέλος να εκπληρώσει την υποχρέωσή του να ιδρύσει ή να εγκρίνει έναν οργανισμό κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας. Ο οργανισμός αυτός μπορεί να είναι μία διοικητική αρχή, ένας δημόσιος φορέας ή, όπως εν προκειμένω, ένας ιδιωτικός οργανισμός. Σε κάθε περίπτωση, τα κράτος μέλος πρέπει να αναθέσει στον οργανισμό αυτόν την εν λόγω αποστολή. Επομένως, η φύση της αξιώσεως ενδέχεται να εξαρτάται από το έναντι τίνος οργανισμού μπορεί να προβληθεί η αξίωση αυτή.

38. Ωστόσο, το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας προβλέπει ρητώς ότι «η διάταξη αυτή δεν θίγει το δικαίωμα των κρατών μελών να προσδώσουν ή όχι στην παρέμβαση του οργανισμού αυτού επικουρικό χαρακτήρα ούτε το δικαίωμα να ρυθμίζουν τις προσφυγές μεταξύ του οργανισμού αυτού και του υπευθύνου ή των υπευθύνων του ατυχήματος [...]».

39. Από την ανωτέρω διατύπωση προκύπτει ότι οι ενέργειες κατά του οργανισμού δεν μπορούν να αποσπασθούν από την αρχική αξίωση αποζημιώσεως. Τούτο συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι και οι παρεπόμενες αξιώσεις αποτελούν αξιώσεις του αστικού δικαίου. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι στην υπό κρίση υπόθεση το νομικό πλαίσιο είναι το πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου. Ως εκ τούτου, οι συμφωνίες μεταξύ του MIB και του Υπουργού Μεταφορών είναι συμφωνίες του ιδιωτικού δικαίου, το δε MIB αποτελεί εταιρία ιδιωτικού δικαίου. Επομένως, για τον περαιτέρω έλεγχο θα

πρέπει καταρχάς να θεωρείται δεδομένο ότι πρόκειται για αξίωση αποζημιώσεως του ιδιωτικού δικαίου.

40. Η νομολογία του Δικαστηρίου παρέχει ορισμένες κατευθύνσεις σχετικά με το κατά πόσον οι τόκοι αποτελούν αναγκαίο στοιχείο της αξιώσεως αποζημιώσεως. Αντικείμενο της παρατεθείσας από τους μετέχοντες στη διαδικασία υποθέσεως Marshall²⁰ ήταν η «πρόσφορη αποκατάσταση»²¹ της ζημίας που προκάλεσε απόλυση η οποία συνιστούσε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, επομένως αξίωση αποζημιώσεως του αστικού δικαίου. Η εθνική νομοθεσία προέβλεπε ένα ανώτατο όριο για τέτοιου είδους αποζημιώσεις. Επί πλέον, τα δικαστήρια δεν είχαν μάλλον αρμοδιότητα να επιδικάσουν τόκους επί των εν λόγω ποσών²². Το Δικαστήριο έκρινε συναφώς ότι «αρκεί η διαπίστωση ότι η εις το ανέραιο αποκατάσταση της ζημίας που προκάλεσε η απόλυση λόγω δυσμενούς διακρίσεως δεν μπορεί να είναι άσχετη από στοιχεία όπως η πάροδος του χρόνου, τα οποία είναι ικανά να μειώσουν, στην πραγματικότητα, την αξία της αποκαταστάσεως αυτής. Συνεπώς, η επιδίκαση τόκων, σύμφωνα με τους εθνικούς εφαρμοστέους κανόνες, πρέπει να θεωρείται ως απαραίτητο συστατικό στοιχείο της αποκαταστάσεως της ζημίας η οποία επιτρέπει την πραγματική αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως»²³.

41. Αντικείμενο της υποθέσεως Ireks-Arkady²⁴ ήταν το κατά πόσον υπάρχει κατ' αρχήν αξίωση για την καταβολή τόκων στο πλαίσιο αξιώσεως αποζημιώσεως λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης της Κοινότητας σύμ-

20 — Βλ. απόφαση C-271/91 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7).

21 — Βλ. απόφαση Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 30).

22 — Βλ. απόφαση Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 6).

23 — Βλ. απόφαση Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 31).

24 — Βλ. απόφαση 238/78 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10).

φωνα με το άρθρο 215, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 288 ΕΚ). Το Δικαστήριο συνήγαγε από τις γενικές αρχές του δικαίου που είναι κοινές στις έννομες τάξεις των κρατών μελών ότι υπάρχει αξίωση καταβολής τόκων απορρέουσα από την απόφαση η οποία διαπιστώνει την υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως²⁵.

42. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υπόθεσης *Grifoni*²⁶. Το ζημιογόνο γεγονός που αποτελούσε αντικείμενο της διαφοράς στην υπόθεση αυτή ήταν ένα ατύχημα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι «[...] η αποζημίωση σκοπεί στην αποκατάσταση, στο μέτρο του δυνατού, της περιουσίας του θύματος ενός ατυχήματος. Εξ αυτού έπεται ότι πρέπει πράγματι να ληφθεί υπόψη η υποτίμηση του νομίματος που έχει επέλθει μετά την επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος²⁷». Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι υπάρχει αξίωση καταβολής τόκων από της δημοσίευσής της αποφάσεως.

43. Αντικείμενο των ανωτέρω τριών υποθέσεων ήταν αξιώσεις αποζημιώσεως που στηρίζονταν σε διάφορες νομικές βάσεις. Ωστόσο, το κοινό στοιχείο των αποφάσεων αυτών είναι ότι το Δικαστήριο αναγνώρισε κατ' αρχήν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις που χρήζουν περαιτέρω διευκρινίσεως, ότι η επίδραση τόκων αποτελεί χαρακτηριστικό της αξιώσεως αποζημιώσεως.

44. Ακριβώς, όμως, επειδή οι τόκοι δεν αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της αξιώσεως αποζημιώσεως, έγινε επίκληση, στο πλαίσιο της γραπτής διαδικασίας, της αποφάσεως

που εκδόθηκε επί της υποθέσεως *Sutton*²⁸. Η υπόθεση αυτή αφορούσε το αν έπρεπε να καταβληθούν τόκοι επί αναδρομικών κοινωνικοασφαλιστικών παροχών στην περίπτωση που η εκπρόθεσμη καταβολή τους οφειλόταν σε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου. Το Δικαστήριο έκρινε ότι «τα καταβαλλόμενα ως παροχή κοινωνικής ασφάλισης ποσά δεν αποτελούν αποζημίωση²⁹, οπότε δεν είναι δυνατή ούτε βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας 76/207 ούτε εξάλλου βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας 79/7³⁰ η επιβολή υποχρέωσης καταβολής τόκων». Το Δικαστήριο δεν εξέτασε το ζήτημα αν υπάρχει αξίωση καταβολής τόκων από ενδεχόμενη ευθύνη κρατους μέλους λόγω παραβιάσεως του κοινοτικού δικαίου και παρέπεμψε συναφώς στην εθνική νομοθεσία³¹.

45. Ωστόσο, δεδομένου ότι αντικείμενο της υπό κρίση διαφοράς είναι κατ' αρχήν μια αξίωση αποζημιώσεως και όχι παροχές κοινωνικής ασφάλισης, η απόφαση *Sutton* δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη προκειμένου να αποκλεισθεί ευθύς εξ αρχής η ύπαρξη αξιώσεως καταβολής τόκων. Από την προεκτεθείσα νομολογία επί των αξιώσεων καταβολής τόκων³² προκύπτει αντιθέτως ότι οι τόκοι αποτελούν μάλλον στοιχείο της αξιώσεως αποζημιώσεως.

46. Πριν από την εφαρμογή της ανωτέρω αρχής επί της υπό κρίση υποθέσεως πρέπει να εξεταστεί αν οι σκοποί της οδηγίας επιτρέπουν μια τέτοιου είδους προσέγγιση.

25 — Βλ. απόφαση *Ireks-Arkady* κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10, σκέψη 20 και σημείο 2 του διατακτικού).

26 — Βλ. απόφαση C-308/87 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10).

27 — Βλ. απόφαση *Grifoni* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10, σκέψη 40).

28 — Βλ. απόφαση C-66/95 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 9).

29 — Η υπογράμμιση δική μου.

30 — Βλ. απόφαση *Sutton* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 9, σκέψη 27).

31 — Αυτόθι, σκέψη 33 και διατακτικό.

32 — Πρβλ. ανωτέρω σημεία 40 έως 42.

47. Οι οδηγίες περί αστικής ευθύνης από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων καθορίζουν τα ελάχιστα όρια προστασίας των θυμάτων από αυτοκινητικά ατυχήματα. Αντικείμενο της πρώτης οδηγίας είναι καταρχάς μόνον η έγκταση της ασφαλιστικής προστασίας. Απώτερος όμως σκοπός ήταν «να ελευθερωθεί περισσότερο το καθεστώς το σχετικό με την κυκλοφορία των προσώπων και των αυτοκινήτων οχημάτων που ταξιδεύουν μεταξύ των κρατών μελών»³³.

48. Τα ζητήματα που ανακύπτουν στην περίπτωση των θυμάτων από μη εντοπισθέντα οχήματα αντιμετωπίστηκαν το πρώτον στο πλαίσιο της κοινοτικής νομοθεσίας με τη δεύτερη οδηγία. Με την επιβολή της υποχρέωσης ιδρύσεως ή εγκρίσεως ενός οργανισμού ο οποίος θα έχει την υποχρέωση να καταβάλλει αποζημιώσεις «τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφάλισης»³⁴ τονίζεται σαφώς η σχέση που υπάρχει με την κανονική υποχρέωση αποζημιώσεως έναντι των θυμάτων από ασφαλισμένα οχήματα. Επομένως, το κριτήριο για το ύψος της αποζημιώσεως θα έπρεπε να είναι το σύνηθες ποσό της αποζημιώσεως που καταβάλλεται σε περίπτωση προκλήσεως ζημιών από ασφαλισμένα οχήματα. Οσάκις η οδηγία εισάγει εξαιρέσεις από τον ανωτέρω κανόνα, οι εξαιρέσεις αυτές είναι ρητές και αντικειμενικά αιτιολογημένες.

49. Μόνον το άρθρο 1, παράγραφος 4, τέταρτο εδάφιο, αναφέρεται στις ζημιές που προκαλεί ένα μη εντοπισθέν όχημα. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, τα κράτη μέλη

μπορούν να περιορίσουν ή να αποκλείσουν την παρέμβαση του οργανισμού αυτού σε περίπτωση που οι υλικές ζημιές προκλήθηκαν από όχημα αγνώστων στοιχείων. Όπως αναφέρεται ρητώς στις αιτιολογικές σκέψεις³⁵, παραχωρήθηκε η δυνατότητα αυτή στα κράτη μέλη «δεδομένων των κινδύνων απάτης».

50. Πλην της ανωτέρω εξαιρέσεως, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι τα θύματα που προκαλούν μη εντοπισθέντα οχήματα πρέπει να αποζημιώνονται όπως ακριβώς τα θύματα που προκαλούν εντοπισθέντα και ασφαλισμένα οχήματα. Το ότι τούτο αποτελεί μια ελάχιστη απαίτηση προκύπτει αφενός από την έκφραση «τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφάλισης»³⁶. Αφετέρου και από τη διατύπωση του άρθρου 1, παράγραφος 4, τελευταίο εδάφιο, της δεύτερης οδηγίας —όπου αναφέρεται η «επιφύλαξη κάθε άλλης πρακτικής ευνοϊκότερης για τα θύματα»— προκύπτει ότι σκοπός της οδηγίας είναι να διασφαλίσει στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων ένα ελάχιστο όριο προστασίας.

51. Επομένως, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο σχετικό με την καταβολή τόκων και την απόδοση εξόδων ερώτημα στη συγκεκριμένη υπόθεση, κρίσιμο είναι το τι συμβαίνει στην περίπτωση ατυχημάτων τα οποία προκαλούν ασφαλισμένα οχήματα. Εάν στις περιπτώσεις αυτές καταβάλλονται κατά κανόνα τόκοι και έξοδα, τότε θα πρέπει και το θύμα ενός μη εντοπισθέντος οχήματος να έχει το δικαίωμα αυτό.

33 — Πβλ. την πέμπτη αιτιολογική σκέψη της πρώτης οδηγίας.

34 — Πβλ. άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας.

35 — Πβλ. έκτη αιτιολογική σκέψη της δεύτερης οδηγίας.

36 — Πβλ. άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας. Η υπογραμμιση δική μου.

52. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστήριξε ότι υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι που δικαιολογούν τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των θυμάτων ασφαλισμένων οχημάτων και των θυμάτων μη εντοπισθέντων οχημάτων. Θα πρέπει να αντιπαχθεί στον ισχυρισμό αυτόν ότι, έστω και αν η διαδικασία για την είσπραξη της αποζημιώσεως διαφέρει κατά βάση, ωστόσο το ύψος της αποζημιώσεως δεν πρέπει να υπολείπεται του ποσού που εισπράττουν τα θύματα νομίμως ασφαλισθέντων οχημάτων.

53. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επικαλείται το άρθρο 1, παράγραφος 4, τελευταίο εδάφιο, της δεύτερης οδηγίας, όπου αναφέρεται ότι «εξάλλου, κατά την παρέμβαση του οργανισμού αυτού, κάθε κράτος μέλος εφαρμόζει τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις του (...)», διάταξη από την οποία δεν προκύπτει κάποιο άλλο συμπέρασμα. Η διάταξη αυτή παραπέμπει μεν στις εθνικές, νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις, πλην όμως επιβάλλεται κατά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, ήτοι εν προκειμένω κατά την εξασφάλιση ελάχιστης προστασίας στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων, να τηρούνται οι αρχές τις οποίες το Δικαστήριο έχει αναπτύξει με την πάγια νομολογία του.

54. Πρόκειται συναφώς για την αρχή της ισοδυναμίας και την αρχή της αποτελεσματικότητας. Οι αρχές αυτές οι οποίες χαρακτηρίστηκαν έτσι το πρώτον στην πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου³⁷ στηρίζονται

σε πάγια νομολογία του Δικαστηρίου η οποία ανατρέχει στο απώτερο παρελθόν³⁸. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, οι διαδικαστικές προϋποθέσεις για την προστασία των δικαιωμάτων τα οποία οι πολίτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που αφορούν παρεμφερείς προσφυγές της εσωτερικής έννομης τάξεως ούτε να καθιστούν αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η κοινοτική έννομη τάξη³⁹.

55. Επομένως, εφόσον σε δίκες ενώπιον εθνικών δικαστηρίων που έχουν ως αντικείμενο την αστική ευθύνη λόγω προκλήσεως ατυχήματος από ασφαλισμένα οχήματα επιδικάζονται τόκοι και έξοδα, τότε το αυτό πρέπει να ισχύσει, κατ' εφαρμογήν των ανωτέρω αρχών, και για τις αγωγές αποζημιώσεως που ασκούν τα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων. Η υποχρέωση αυτή απορρέει από τη δεύτερη οδηγία σε συνδυασμό με τις αρχές εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.

56. Το συμπέρασμα αυτό ουδόλως μεταβάλλεται από το γεγονός ότι το MIB είχε ιδρυθεί πριν από την έκδοση της δεύτερης οδηγίας και ότι η συμφωνία μεταξύ του MIB και του Υπουργού Μεταφορών σχετικά με τους μη εντοπισθέντες οδηγούς υφίστατο πολύ πριν από την έναρξη ισχύος της δεύτερης οδηγίας. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας ομιλεί ρητά περί της εγγραφείσας ενός οργανισμού, ήτοι λαμβάνει ως δεδομένο ότι σε ορισμένα κράτη μέλη υπάρχει ενδεχομένως ένας τέτοιος οργανισμός και ότι υφίστανται οι σχετικές με τον οργανισμό αυτόν ρυθμίσεις. Ωστόσο, αυτό δεν απαλλάσσει τον

37 — Βλ., π.χ., απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, C-231/96, Edis (Συλλογή 1998, σ. I-4951, σκέψη 34), απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 1998, C-228/96, Aprile (Συλλογή 1998, σ. I-7141, σκέψη 18) και απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 1999, C-120/97, Urjohn (Συλλογή 1999, σ. I-223, σκέψη 32).

38 — Βλ., π.χ., αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe (Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψη 5) και 45/76, Comet (Συλλογή τόμος 1976, σ. 765, σκέψεις 12 έως 16).

39 — Βλ. απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, C-312/93, Peterbroeck (Συλλογή 1995, σ. I-4599, σκέψη 12, με περαιτέρω παραπομπές).

εθνικό νομοθέτη από την υποχρέωση να προβλέψει το απαιτούμενο από την οδηγία ελάχιστο επίπεδο προστασίας όσον αφορά τις ρυθμίσεις για την αποζημίωση. Εφόσον η θέση των θυμάτων μη εντοπισθέντων οχημάτων είναι χειρότερη από αυτή των θυμάτων νομίμως ασφαλισμένων οχημάτων, ενδεχομένως τίθεται ζήτημα πλημμελούς μεταφοράς της οδηγίας, σημείο στο οποίο θα επανέλθω στη συνέχεια.

57. Το συμπέρασμα που συνάγεται μέχρι στιγμής όσον αφορά το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα είναι ότι οι τόκοι και τα έξοδα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αξιώσεως αποζημιώσεως που πρέπει να καταβληθεί στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων, εφόσον και καθ' ό μέτρο τα στοιχεία αυτά αποτελούν μέρος της αξιώσεως αποζημιώσεως που καταβάλλεται στα θύματα των κανονικώς ασφαλισθέντων και εντοπισθέντων οχημάτων. Η διαπίστωση αυτή ισχύει τόσο για την ίδια την αξίωση όσο και για τις λεπτομέρειες της εκκαθαρίσεως της αξιώσεως αυτής.

58. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και το MIB προβάλλουν ότι, σύμφωνα με τη συστηματική διάθρωση του εθνικού δικαίου, οι τόκοι και τα έξοδα δεν αποτελούν στην πραγματικότητα τμήμα της αξιώσεως αποζημιώσεως, αλλά ότι ο νόμος παρέχει στα δικαστήρια την εξουσία να επιδικάζουν τόκους.

59. Συναφώς, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι ενδείκνυται η οικονομική θεώρηση των πραγμάτων κατά τη σύγκριση του ύψους της αποζημιώσεως, αφενός, για ζημιές τις οποίες προκάλεσαν μη εντοπισθέντα οχήματα και,

αφετέρου, για ζημιές που προκάλεσαν νομίμως ασφαλισθέντα οχήματα. Το γεγονός ότι για την ίδια ζημία καταβάλλεται κατ' αρχήν ποσό μικρότερο ανάλογα με τον υπαίτιο δεν μπορεί να δικαιολογηθεί, εν όψει των απαιτήσεων του κοινοτικού δικαίου, με επιχειρήματα που ανάγονται στη συστηματική διάθρωση του εσωτερικού δικαίου.

60. Από τον ισχυρισμό της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και του MIB, ότι μόνον τα δικαστήρια μπορούν να επιδικάζουν τόκους, συνάγεται περαιτέρω ότι για τον προ της δημοσιεύσεως της αποφάσεως χρόνο δεν καταβάλλονται κατ' αρχήν τόκοι.

61. Ο υπολογισμός των τόκων στο πλαίσιο αξιώσεως αποζημιώσεως εξαρτάται κατ' αρχήν από το χρονικό σημείο το οποίο θα τεθεί ως βάση. Το σημείο αυτό μπορεί να είναι το ζημιογόνο γεγονός, μπορεί όμως να είναι επίσης η δημοσίευση μιας δικαστικής αποφάσεως, στην περίπτωση παραδείγματος χάρη που η έκταση της ζημίας, στην οποία συνεκτιμάται το στοιχείο της παρόδου ορισμένου χρονικού διαστήματος⁴⁰, καθορίζεται με τη δικαστική απόφαση. Οι προπαρατεθείσες αποφάσεις⁴¹ Ireks-Arkady⁴² και Grifoni⁴³ μπορούν να ερμηνευθούν και υπ' αυτό το πρίσμα. Οι ρυθμίσεις που ισχύουν κατά κανόνα στο οικείο κράτος μέλος μπορούν κατ' αρχήν να εφαρμοσθούν υπό την προϋπόθεση ότι τούτο δεν αποβαίνει εις βάρος της νομικής θέσεως που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο.

40 — Βλ. υπόθεση Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7, σκέψη 31).

41 — Βλ. σημεία 41 και 42.

42 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10.

43 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10.

62. Ωστόσο, όσον αφορά την υπό κρίση υπόθεση τίθεται ένα ζήτημα στην περίπτωση που μόνον τα δικαστήρια επιδικάζουν τόκους, η δε πρόσβαση στα δικαστήρια είναι στην πραγματικότητα υπέρμετρα δυσχερής. Στην περίπτωση αυτή, η διαδικασία ενδέχεται να είναι ήδη καθ' εαυτήν προβληματική βάσει του κοινοτικού δικαίου. Στο ζήτημα αυτό θα επανέλθω στη συνέχεια.

63. Η ρήτρα 3 της συμφωνίας που ισχύει εν προκειμένω (βλ. ανωτέρω σημείο 6) προβλέπει ότι η καταβλητέα από το ΜΙΒ αποζημίωση πρέπει να καθορίζεται όπως ακριβώς θα την καθόριζε ένα δικαστήριο. Επομένως, η ένσταση ότι μόνον τα δικαστήρια μπορούν να επιδικάσουν τόκους δεν θα έπρεπε να αποτελέσει πρόσκομμα για τον υπολογισμό της αποζημίωσης κατά τρόπο σύμφωνο με το κοινοτικό δίκαιο.

64. Θα πρέπει να ληφθεί συμπληρωματικώς ότι, βάσει της συμφωνίας σχετικά με τους ανασφάλιστους οδηγούς, η αποζημίωση μπορεί να περιλαμβάνει τους τόκους και τα έξοδα. Επομένως, το γεγονός ότι υπόχρεος για την καταβολή της αποζημίωσης δεν είναι η αρμόδια ασφαλιστική εταιρία, αλλά ένας συλλογικός οργανισμός, δεν μπορεί να προβληθεί ως αντικειμενική δικαιολογία για τον διαφορετικό υπολογισμό της αποζημίωσης σύμφωνα με τη συμφωνία που αφορά τους μη εντοπισθέντες οδηγούς.

2. Επί της διαιτητικής διαδικασίας — τρίτο ερώτημα

Επιχειρήματα των μετεχόντων στην παρούσα διαδικασία

65. Ο ενάγων υποστηρίζει ότι ούτε οι απαιτήσεις περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, όπως αυτές αναπτύχθηκαν από το Δικαστήριο στην απόφασή του επί της υποθέσεως Johnston⁴⁴, ούτε οι απαιτήσεις για μία «δίκαιη δίκη» κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ^{45 46} πληρούνται από τη διαιτητική διαδικασία που προβλέπει η συμφωνία για τους μη εντοπισθέντες οδηγούς. Δεν προβλέπεται προφορική διαδικασία και κατά της διαιτητικής αποφάσεως προσφυγή μπορεί να ασκηθεί μόνο σε περίπτωση σοβαρών παρατυπιών της διαιτητικής διαδικασίας ή για νομικά ζητήματα υπό την προϋπόθεση ότι γι' αυτά τα νομικά ζητήματα επιτρέπεται η άσκηση ενδίκου μέσου.

66. Κατά την άποψη του ενάγοντος, η διαφορετική μεταχείριση στο πλαίσιο της διαδικασίας αποτελεί παράβαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως η οποία απαιτεί όπως τα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών στο Ηνωμένο Βασίλειο έχουν την ίδια νομική προστασία με αυτή των θυμάτων ασφαλισμένων ή ανασφάλιστων οδηγών. Το γεγονός ότι το θύμα ενός μη εντοπισθέντος οδηγού αδυνατεί να στραφεί εναντίον του δικαστικώς δεν μπορεί να αποτελέσει αντικειμε-

44 — Βλ. απόφαση της 15ης Μαΐου 1986, 222/84, Johnston (Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψεις 18 και 19).

45 — Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, που υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

46 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Scarth κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 22ας Ιουλίου 1999.

νική δικαιολογία για την άνιση μεταχείριση. Εξάλλου, εξαίρεση εις βάρος των θυμάτων μη εντοπισθέντων οδηγών προβλέπεται μόνο για λόγους εξοικονομήσεως δαπανών.

λιγότερο δαπανηρής επιλύσεως της διαφοράς απ' ό,τι η δικαστική διαδικασία.

67. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και το MIB υποστηρίζουν καταρχάς ότι το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας επιβάλλει την τήρηση ορισμένων ελάχιστων απαιτήσεων διαδικαστικού χαρακτήρα. Το θύμα πρέπει να στραφεί απευθείας κατά του συγκεκριμένου οργανισμού. Κατά τα λοιπά, η οδηγία παραπέμπει στις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις των κρατών μελών.

68. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι το σύνολο των ενδίκων βοηθημάτων που έχει στη διάθεσή του το θύμα ενός μη εντοπισθέντος οδηγού, μακράν του να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή τη δικαστική προστασία, αποτελεί ένα πολυεπίπεδο σύστημα. Το γεγονός ότι δεν προβλέπεται η διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας ενώπιον του διαιτητή δεν εμπόδισε τον ενάγοντα να εκθέσει αναλυτικά τα επιχειρήματά του και να απαντήσει στην αιτίαση περί συνυπαιτιότητας.

69. Όσον αφορά την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η θέση του θύματος ενός μη εντοπισθέντος οδηγού είναι από πολλές απόψεις ευνοϊκότερη από αυτήν του θύματος ενός ανασφάλιστου οδηγού. Η προβλεπόμενη διαδικασία παρέχει συχνά τη δυνατότητα ταχύτερης και

70. Όσον αφορά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, τόσο η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου όσο και το MIB διατυπώνουν ορισμένες επιφυλάξεις σχετικά με το αν αντικείμενο της κύριας δίκης είναι «αξιώσεις και υποχρεώσεις αστικού χαρακτήρα». Εν πάση περιπτώσει, θα πρέπει να εξεταστεί η διαδικασία στο σύνολό της συμπεριλαμβανομένων των ενδίκων μέσων και υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ⁴⁷. Έστω και αν η διαδικασία ενώπιον του MIB δεν πληροί απολύτως τις απαιτήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ, ωστόσο τις πληροί σε κάθε περίπτωση η διαδικασία ενώπιον του διαιτητή. Για την αμεροληψία και την ανεξαρτησία του παρέχονται εγγυήσεις, αυτός δε ασκεί την πλήρη δικαιοδοσία του υπό τον έλεγχο του High Court. Εντούτοις, δεδομένου ότι ενώπιον του διαιτητή δεν διεξάγεται προφορική διαδικασία, ο εκπρόσωπος του Ηνωμένου Βασιλείου διατύπωσε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ορισμένες επιφυλάξεις ως προς το αν η διαιτητική διαδικασία συνάδει με το άρθρο 6 ΕΣΔΑ.

71. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας παρέχει στα θύματα μη εντοπισθέντων οδηγών δικαίωμα καταβολής αποζημιώσεως και, ως εκ τούτου, εναπόκειται στα κράτη μέλη να διασφαλίσουν την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας προς εξασφάλιση του δικαιώματος αυτού. Ακολούθως, η Επιτροπή εξετάζει το αν η διαιτητική διαδικασία πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. Βάσει των στοιχείων που παραθέτει η διά-

47 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Bryan κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 22ας Νοεμβρίου 1995, σειρά Α, αριθ. 335.

τάξη περί παραπομπής και υπό την επιφύλαξη περαιτέρω διευκρινίσεων, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η διαδικασία παρουσιάζει ορισμένα κενά βάσει των τεθέντων από το ΕΔΔΑ κριτηρίων. Αυτά αφορούν μεταξύ άλλων το πρόσωπο του διαιτητή όσον αφορά την ανεξαρτησία του, την έλλειψη προφορικής διαδικασίας και το άκρως περιορισμένο δικαίωμα προσφυγής κατά της διαιτητικής αποφάσεως.

Εκτίμηση

72. Με το τρίτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η προβλεπόμενη από τη συμφωνία διαδικασία για την καταβολή αποζημιώσεως πληροί τις απαιτήσεις της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που θέτει το κοινοτικό δίκαιο. Ωστόσο, η ανάλυσή μου δεν περιορίζεται στη ρυθμιζόμενη από τη συμφωνία διαδικασία ενώπιον του ΜΙΒ προς υποβολή της διαφοράς στη διαιτησία, αλλά περιλαμβάνει επίσης τη συναφή δυνατότητα προσβολής της διαιτητικής αποφάσεως εντός ορισμένων ορίων ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων, όπως προκύπτει από το τμήμα V του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος.

73. Για την απάντηση του ερωτήματος αυτού πρέπει καταρχάς να εξεταστούν τα δικαιώματα που παρέχει το κοινοτικό δίκαιο προς

διασφάλιση των οποίων απαιτείται η παροχή έννομης προστασίας. Ως βάση θα πρέπει να ληφθεί το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας σε συνδυασμό με την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας. Τα κρίσιμα χωρία έχουν ως εξής:

«Κάθε κράτος μέλος ιδρύει ή εγκρίνει οργανισμό, αποστολή του οποίου είναι να αποκαθιστά [...] τις υλικές ζημιές ή τις σωματικές βλάβες που προκαλούνται από όχημα αγνώστων στοιχείων ή για το οποίο δεν έχει εκπληρωθεί η υποχρέωση ασφάλισης [...].

Το θύμα μπορεί σε κάθε περίπτωση να απευθυνθεί απευθείας στον οργανισμό, ο οποίος [...] είναι υποχρεωμένος να του δώσει αιτιολογημένη απάντηση σχετικά με την παρέμβασή του.»

Η έκτη αιτιολογική σκέψη έχει ως εξής:

«Είναι ανάγκη να προβλεφθεί ένας οργανισμός που θα εξασφαλίζει ότι το θύμα δεν παραμένει χωρίς αποζημίωση στην περίπτωση που το όχημα που προξένησε το ατύχημα δεν είναι ασφαλισμένο ή είναι άγνωστων στοιχείων [...] είναι σημαντικό να προβλεφθεί ότι το θύμα ενός τέτοιου ατυχήματος μπορεί να στραφεί απευθείας στον οργανισμό αυτό, ως πρώτο σημείο επαφής [...]».

74. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να προσδώσουν επικουρικό χαρακτήρα⁴⁸ στην παρέμβαση αυτού του οργανισμού, το θύμα έχει αξίωση αποζημιώσεως τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρεώσεως ασφάλισως. Προκύπτει, συναφώς, για μια σαφώς καθοριζόμενη έννομη θέση την οποία αναγνωρίζει το κοινοτικό δίκαιο στα οριζόμενα από την οδηγία πρόσωπα.

75. Για την ικανοποίηση του δικαιώματος αυτού απαιτείται η εξασφάλιση αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Η οδηγία δεν αναφέρει μεν ρητώς την απαίτηση περί δικαστικής προστασίας του δικαιώματος αυτού. Ωστόσο, αυτό προκύπτει από τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου.

76. Το Δικαστήριο είχε επανειλημμένως τη δυνατότητα να αποφανθεί επί της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας ως γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου. Έτσι, το Δικαστήριο κλήθηκε να λάβει θέση τόσο στην υπόθεση Johnston⁴⁹ όσο και στην υπόθεση Coote⁵⁰ στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 6 της οδηγίας για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών⁵¹. Το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση Johnston επί του ζητήματος αυτού ότι: «ο επιβαλλόμενος από το άρθρο αυτό έλεγχος αποτελεί την έκφραση γενικής αρχής του δικαίου, στην

οποία στηρίζονται οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Η αρχή αυτή έχει επίσης καθιερωθεί με τα άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών της 4ης Νοεμβρίου 1950. Όπως έχει αναγνωριστεί [...] με τη νομολογία του Δικαστηρίου, πρέπει, στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου, να λαμβάνονται υπόψη οι αρχές από τις οποίες διαπνέεται η σύμβαση αυτή⁵²».

77. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση Johnston: «στα κράτη μέλη εναπόκειται η διασφάλιση αποτελεσματικού δικαστικού ελέγχου όσον αφορά την τήρηση των εφαρμοστέων διατάξεων του Κοινοτικού Δικαίου και της εθνικής νομοθεσίας με την οποία σκοπείται η υλοποίηση των προβλεπόμενων από την οδηγία δικαιωμάτων»⁵³.

78. Οι ανωτέρω εκτιμήσεις με τις οποίες το Δικαστήριο διατυπώνει μια γενική αρχή ουδόλως περιορίζονται στα ζητήματα που άπτονται της οδηγίας για την ίση μεταχείριση, αλλά αφορούν και άλλους τομείς του δικαίου, όπως φαίνεται από τη γενική διατύπωση των διαπιστώσεων του. Στο πλαίσιο του θεμελιώδους κοινοτικού δικαιώματος της προσβάσεως στην απασχόληση, το Δικαστήριο υπενθύμισε στο πλαίσιο της υποθέσεως Heylens⁵⁴ παραδείγματος χάρη τις θεμελιώδους σημασίες διαπιστώσεις του στην υπόθεση Johnston.

48 — Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο.

49 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44.

50 — Απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 1998, C-185/97 (Συλλογή 1998, σ. I-5199).

51 — Οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1996 περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (επ. έκδ. ΕΕ 05/0002, σ. 70, στο εξής: οδηγία για την ίση μεταχείριση).

52 — Βλ. απόφαση Johnston (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 18) καθώς και απόφαση Coote (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 50, σκέψη 21).

53 — Βλ. απόφαση Johnston (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 44, σκέψη 19) και απόφαση Coote (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 50, σκέψη 22).

54 — Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1987, 222/86 (Συλλογή 1987, σ. 4097, σκέψη 14).

79. Όσον αφορά το περιεχόμενο της γενικής αρχής της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, πρέπει να αναφερθεί αφενός το άρθρο 6 ΕΣΔΑ. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, έχει ως εξής: «αν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθῇ δίκαιως, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου Δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίοι θα αποφασίσῃ [...] επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων [...] του αστικής φύσεως [...]».

80. Πέραν αυτού, πρέπει να μνημονεύσω το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων⁵⁵, ο οποίος δεν έχει μεν ακόμη άμεση νομική δεσμευτικότητα. Ωστόσο, μπορεί να ληφθεί υπόψη ως μέτρο συγκρίσεως, τουλάχιστον καθ' ό μέτρο εξαγγέλλει γενικώς αναγνωρισμένες αρχές του δικαίου. Κατά το άρθρο 51, ο Χάρτης ισχύει και για τα κράτη μέλη όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 47 του Χάρτη έχουν ως εξής:

«Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάσθηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον Δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεσίς του δίκαια, δημόσια και εντός ευλόγου προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο Δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως [...]».

81. Η αρχή της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας την οποία κατοχυρώνει το κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνει επομένως, αφενός, τις απαιτήσεις που παρατίθενται στις ανωτέρω διατάξεις και επιβάλλει, αφετέρου, στα εθνικά Δικαστήρια την υποχρέωση συνεργασίας κατά την παροχή δικαστικής προστασίας⁵⁶.

82. Προκειμένου να εξετασθεί τώρα αναλυτικά αν η διαδικασία που προβλέπεται για την καταβολή αποζημιώσεως στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων πληροί τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου, θα πρέπει πρώτα να εξεταστούν οι διαδικαστικές απαιτήσεις που θέτει η οδηγία και, ακολούθως, οι προϋποθέσεις που απορρέουν από την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και οι οποίες βαίνουν πέραν των απαιτήσεων της οδηγίας.

83. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της δεύτερης οδηγίας πρέπει να θεωρηθεί ως μία ελάχιστη διαδικαστική απαίτηση, δεδομένου ότι προβλέπει ότι το θύμα μπορεί σε κάθε περίπτωση να απευθυνθεί απευθείας στον οργανισμό, ο οποίος είναι υποχρεωμένος να του δώσει αιτιολο-

55 — Βλ. ΕΕ 2000, C 364, σ. 1.

56 — Βλ. απόφαση Peterbroeck (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 39, σκέψη 12).

γυμνή απάντηση σχετικά με την παρέμβαση του. Δεδομένου ότι το θύμα μπορεί, βάσει της συμφωνίας, να απευθυνθεί απευθείας στο ΜΙΒ⁵⁷, το οποίο πρέπει να εξετάσει την αίτηση⁵⁸ και να αποφανθεί επ' αυτής⁵⁹, πληρούνται αυτές οι ελάχιστες προϋποθέσεις. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι από την οδηγία δεν συνάγεται καμία άλλη διαδικαστική απαίτηση.

84. Όπως ελέχθη ανωτέρω, η οδηγία παρέχει στο θύμα, με το περιεχόμενό της, ένα δικαίωμα του οποίου η δικαστική προστασία απορρέει ενδεχομένως και από το κοινοτικό δίκαιο. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί αν πληρούνται τα κριτήρια που χαρακτηρίζουν την αποτελεσματική δικαστική προστασία. Το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, το οποίο απηχεί η κοινοτική έννομη τάξη, και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, τα οποία σε μεγάλο βαθμό έχουν το ίδιο περιεχόμενο, πρέπει να χρησιμεύσουν ως γνώμονες.

85. Προκειμένου να αμφισβητήσει την ορθότητα της συλλογιστικής αυτής, το Ηνωμένο Βασίλειο τονίζει ωστόσο ότι είναι αμφίβολο το κατά πόσον τα δικαιώματα του θύματος είναι «αστικής φύσεως» κατά την

έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. Κατά την εξέταση της φύσεως της αξιώσεως προκειμένου να συναχθούν τυχόν συμπεράσματα σχετικά με την αξίωση καταβολής τόκων⁶⁰, διατύπωσε την εκτίμησή μου σχετικά με την αστική φύση της αξιώσεως αποζημιώσεως. Αν ληφθεί ως βάση η εκτίμηση αυτή, θα έπρεπε να θεωρηθεί εν προκειμένω ότι πρόκειται για αξίωση αστικής φύσεως. Ωστόσο, και αν ακόμη για οποιοδήποτε λόγο η αξίωση αποζημιώσεως θεωρηθεί δημοσίου δικαίου, και πάλι τούτο δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη μη παροχή δικαστικής προστασίας στο θύμα στο πλαίσιο της προβολής αυτής της αξιώσεως. Κατά τα λοιπά, από το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν προκύπτει κάποιος ανάλογος περιορισμός των αστικής φύσεως απαιτήσεων. Επομένως, αρκεί το γεγονός ότι πρόκειται για δικαίωμα που «διασφαλίζεται από το δίκαιο της Ένωσης». Η αξίωση αποζημιώσεως του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας πρέπει αναμφισβήτητα να θεωρηθεί ως ένα τέτοιου είδους δικαίωμα.

86. Κοινό στοιχείο του άρθρου 6 ΕΣΔΑ και του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων είναι ότι η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται από ένα ανεξάρτητο, αμερόληπτο, διά νόμου συσταθέντος δικαστηρίου, το οποίο θα δικάσει άπογα σε δημόσια συνεδρίαση.

87. Το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ενώπιον του ΜΙΒ, το οποίο καταρχάς έχει ως αντικείμενο μόνον την εξέταση της προτεινομένης αποφάσεως αφού ληφθούν υπόψη τα ενδεχομένως νέα αποδεικτικά στοιχεία που έχει προσκομίσει το θύμα, δεν ανταποκρίνεται στις ανωτέρω απαιτήσεις που πρέπει να πληροί ο δικαστικός έλεγχος. Το

57 — Η ρήτρα 1 προβλέπει: «this Agreement applies to any case in which an application is made to M.I.B. for a payment in respect of the death of or bodily injury to any person caused by or arising out of the use of a motor vehicle on a road in Great Britain [...]». Βλ. επίσης σημείο 6 ανωτέρω.

58 — Η ρήτρα 7 προβλέπει: «M.I.B. shall cause any application made to them for a payment under this Agreement to be investigated [...]». Βλ. επίσης σημείο 6 ανωτέρω.

59 — Η ρήτρα 9 ορίζει: «MIB shall notify their decision to the applicant [...]». Βλ. επίσης ανωτέρω σημείο 6.

60 — Βλ. ανωτέρω σημεία 36 επ.

πρώτο στάδιο της διαδικασίας εναντιώσεως είναι παρεμφερές με τη διοικητική διαδικασία που ακολουθείται στην περίπτωση ασκήσεως αιτήσεως θεραπείας. Δεν υπάρχει ούτε πλήρης ανεξαρτησία ούτε αμεροληψία του οργανισμού που καταβάλλει την αποζημίωση. Το ΜΙΒ λαμβάνει μία απόφαση η οποία —καθ' ό μέτρο γίνεται αποδεκτή από το θύμα— ισχύει έναντι αυτού και το δεσμεύει. Ακόμη και η άσκηση του δικαιώματος προσφυγής στο πλαίσιο της συμφωνίας, η οποία, όπως τόνισα ανωτέρω⁶¹, έχει χαρακτηρίσει ιδιωτικού δικαίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι «προβλέπεται από τον νόμο».

88. Ωστόσο, αυτό δεν θα έβλαπτε, εφόσον προβλεπόταν η άσκηση κάποιου ένδικου βοηθήματος κατά της αποφάσεως αυτής. Ως προς το σημείο αυτό, συντάσσομαι με την άποψη της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου ότι ενδείκνυται η σφαιρική θεώρηση των δυνατοτήτων παροχής δικαστικής προστασίας. Επομένως, θα πρέπει πρώτον να εξεταστεί η διαιτητική διαδικασία χωρίς όμως ο έλεγχος να εξαντληθεί σ' αυτήν.

89. Κατ' αρχάς, τίθεται το ερώτημα αν η προβλεπόμενη στη συμφωνία διαιτητική διαδικασία αποτελεί δικαστική διαδικασία. Βάσει της νομολογίας του Δικαστηρίου, σχετικά με τον ορισμό των χαρακτηριστικών ενός δικαστηρίου κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ), πρέπει να αναφερθούν πέντε χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι η *ίδρυσή του βάσει νομοθετικής πράξεως ως διαρκούς όργανον*, η *υποχρεωτική δικαιοδοσία του*, η *κατ' αντιδικίαν*

διαδικασία και η *εφαρμογή κανόνων δικαίου*⁶².

90. Αν ληφθεί υπόψη ότι η διαιτητική διαδικασία προβλέπεται στη συμφωνία μεταξύ ΜΙΒ και Υπουργού Μεταφορών, είναι αμφίβολο το κατά πόσον υπάρχει σύσταση δικαστηρίου βάσει νομοθετικής πράξεως. Βεβαίως, το δικαστήριο δεν πρέπει κατ' ανάγκην να εντάσσεται στην οργάνωση των δικαστηρίων του κράτους μέλους⁶³. Αν ο διαιτητής ενεργούσε στο πλαίσιο του Arbitration Acts⁶⁴, τούτο θα μπορούσε ωστόσο να συνηγορήσει υπέρ της απόψεως ότι υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη για το όργανο αυτό.

91. Πράγματι, ο διαιτητής που προβλέπει η συμφωνία μεταξύ ΜΙΒ και Υπουργού Εσωτερικών διορίζεται *ad hoc*. Ως εκ τούτου, είναι άκρως προβληματικό το να θεωρηθεί ο διαιτητής αυτός ως «διαρκές όργανον», εκτός και αν θεωρηθεί ως διαρκές όργανο η τήρηση των καταλόγων με τους πιθανούς διαιτητές εκ των συνηγορών του στέμματος, η δε επιλογή και μόνον από τους καταλόγους αυτούς ή η προσφυγή στο δικαστήριο εξαρτάται από τις πρακτικές ανάγκες.

92. Αντιθέτως, το περαιτέρω *χαρακτηριστικό της υποχρεωτικής δικαιοδοσίας* υπάρχει —αν θεωρηθεί ότι υπάρχει δικαιοδοσία καθ' εαυτήν—, δεδομένου ότι —όπως προκύπτει από το σύνολο των στοιχείων που

62 — Βλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1981, 246/80, Broekmeulen (Συλλογή 1981, σ. 2311).

63 — Βλ., π.χ. όσον αφορά τον χαρακτήρα του conseil des avocats ως δικαστηρίου, την απόφαση της 18ης Ιουνίου 1980, 138/80, Borker (Συλλογή 1980, σ. 1973).

64 — Νόμος περί διαιτησίας, βλ. συναφώς τα στοιχεία που παρέχει η διάταξη περί παραπομπής, σημεία 111 και 114.

61 — Βλ. ανωτέρω σημείο 39.

προσκομίσθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως— δεν υπάρχει άλλη δικαστική οδός για την προσβολή της αποφάσεως του MIB ⁶⁵.

93. Το κατά πόσον η διαιτητική διαδικασία αποτελεί κατ' αντιδικίαν διαδικασία είναι και πάλι εξαιρετικά αμφίβολο. Οι δύο διάδικοι, ήτοι το MIB και το θύμα, μπορούν να εκθέσουν τις απόψεις τους αφού λάβουν γνώση των επιχειρημάτων του αντιδίκου τους. Κατά την εκδίκαση της παρούσας υποθέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου κατέστη σαφές ότι καταλογίστηκε στον ενάγοντα κακόπιστη συμπεριφορά κατά την άσκηση του ένδικου βοηθήματος, ο δε ενάγων δεν είχε τη δυνατότητα να απαντήσει στην ανωτέρω αίτηση. Τούτο συνιστά διαδικαστική πλημμέλεια η οποία είναι προβληματική από πολλές απόψεις.

94. Κατ' εφαρμογήν των κανόνων του αστικού δικονομικού δικαίου, στο οποίο ισχύει η αρχή της διάθεσης και της συζήτησης, θα έπρεπε το δικαστήριο να μη στηρίζει την απόφασή του σε γεγονότα τα οποία δεν επικαλέσθηκαν οι διάδικοι και επί των οποίων ο αντίδικος δεν είχε τη δυνατότητα να διατυπώσει τις απόψεις του. Ακόμη και στην περίπτωση όμως που θεωρηθεί ότι η διαδικασία ενώπιον του διαιτητή έχει —υπό ορισμένες επιφυλάξεις— χαρακτήρα δημοσίου δικαίου ως συνέχεια της ενώπιον του MIB διαδικασίας, και τότε ακόμη θα υπήρχε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας ⁶⁶ του

ενάγοντος. Και στο πλαίσιο μιας διαδικασίας, στην οποία ισχύει το ανακριτικό σύστημα ⁶⁷, πρέπει να διαφυλάσσονται τα δικαιώματα άμυνας ούτως ώστε να μπορεί ο διάδικος να διατυπώνει τις απόψεις του επί των πραγματικών γεγονότων που του καταλογίζονται.

95. Όσον αφορά τέλος το πέμπτο κριτήριο, ήτοι «την εφαρμογή κανόνων δικαίου», πρέπει να θεωρηθεί ότι πληρούνται το κριτήριο αυτό όταν το δικαστήριο αποφαίνεται βάσει νομοθετικών διατάξεων, όχι όμως όταν αποφασίζει βάσει της αρχής της επεικειάς. Προκειμένου να κριθεί οριστικώς αν πληρούνται αυτό το πέμπτο κριτήριο, θα πρέπει να εξεταστεί περαιτέρω το ζήτημα αυτό. Η διάταξη της διαιτητικής αποφάσεως με την οποία ο ενάγων καταδικάστηκε στα δικαστικά έξοδα, λόγω της υποτιθέμενης κακοπιστίας του —βλ. συναφώς την ρήτρα 22 της συμφωνίας που παρατίθεται στο σημείο 6—, χωρίς να παρασχεθεί στον ενάγοντα η δυνατότητα να διατυπώσει τις απόψεις του επί του θέματος αυτού, με οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι δυνατό η απόφαση να θεμελιώνεται σε εκτιμήσεις που ανάγονται στην αρχή της επεικειάς.

96. Επομένως, το συμπέρασμα που συνάγεται μέχρι στιγμής από τα ανωτέρω είναι ότι το διαιτητικό όργανο δεν πληροί απολύτως τα σχετικά αυστηρά κριτήρια του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, ήτοι του άρθρου 234 ΕΚ, προκειμένου να θεωρηθεί ότι αποτελεί δικαστήριο.

97. Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της αμεροληψίας και της ανεξαρτησίας τα οποία απορρέουν από το άρθρο 6 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, από τις δηλώσεις των

65 — Βλ. απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1997, C-54/96, Dorsch Consult (Σύλλογος 1997, σ. I-4961, σκέψεις 28 και 29).

66 — Σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων άμυνας ως κριτήριο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, βλ. την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-430/93 και C-431/93, Van Schijndel και Van Veen (Σύλλογος 1995, σ. I-4705, σκέψη 19).

67 — Κατά κανόνα στις διαφορές δημοσίου δικαίου και στις ποινικές δίκες.

μετεχόντων στην παρούσα διαδικασία προκύπτει ότι οι συνήγοροι του Στέμματος που περιλαμβάνονται στους εν λόγω καταλόγους παρέχουν κάθε δυνατή εγγύηση ανεξαρτησίας. Εντούτοις, τίθεται το ερώτημα αν λόγω της θέσεώς τους στη διαδικασία και της εγγυητικότητας τους προς το ΜΙΒ παρέχουν τις ίδιες εγγυήσεις ως προς την αμεροληψία τους. Ο διαιτητής μπορεί να απαιτήσει από το ΜΙΒ κάθε περαιτέρω έρευνα την οποία αυτός κρίνει αναγκαία. Επομένως, υπάρχει ένα είδος βάσεως διαπραγματεύσεως μεταξύ αυτού και του ΜΙΒ. Η διαιτητική απόφαση που εκδίδει ο διαιτητής επιδίδεται καταρχάς μόνο στο ΜΙΒ το οποίο αναλαμβάνει στη συνέχεια να την κοινοποιήσει στο θύμα.

98. Εξάλλου, ενώπιον του διαιτητή δεν διεξάγεται δημόσια συζήτηση κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, δεδομένου ότι ο διαιτητής αποφασίζει βάσει των εγγράφων του φακέλου (βλ. ρήτρα 17, προπαρατεθείσα στο σημείο 6). Η συνεργασία μεταξύ του διαιτητή και του ΜΙΒ δεν μπορεί να θεωρηθεί δημόσια συζήτηση. Ο ζημιωθείς δεν μετέχει στις συζητήσεις αυτές όπως απαιτεί η αρχή της κατά αντιδικίαν διεξαγωγής της δίκης. Η αρχή της προφορικότητας που ισχύει για τις δικαστικές διαδικασίες ομοιάζει ως προς το σημείο αυτό με την αρχή της δημοσιότητας. Τέλος, ο τρόπος γνωστοποίησεως της αποφάσεως δεν μπορεί να θεωρηθεί δημοσίευση κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. Επομένως, η δημοσιότητα της διαδικασίας δεν διασφαλίζεται κατά τρόπο ικανοποιητικό.

99. Ως εκ τούτου, η προβλεπόμενη από τη συμφωνία διαιτητική διαδικασία δημιουργεί πολλά ερωτηματικά.

100. Το Δικαστήριο έχει ήδη κληθεί να αποφανθεί στο πλαίσιο της υποθέσεως Nordsee⁶⁸ σχετικά με το αν αποτελεί δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 234 ΕΚ) ένα ιδιωτικό διαιτητικό όργανο. Το Δικαστήριο έκρινε στην ανωτέρω υπόθεση ότι τούτο εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε διαιτητικής διαδικασίας. Με την απόφασή του επί της ανωτέρω υποθέσεως, το Δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι το διαιτητικό όργανο έχει τον χαρακτήρα δικαστηρίου λόγω του ότι, αφενός, κατά τον χρόνο συνάψεως της συμφωνίας, οι συμβαλλόμενοι ήσαν ελεύθεροι να υποβάλουν τις διαφορές οι οποίες ενδεχομένως θα ανέκυπταν στα τακτικά δικαστήρια⁶⁹ και, αφετέρου, λόγω του ότι οι δημόσιες αρχές δεν παρεμβάλλονταν στην επιλογή της διαιτητικής οδού ούτε μπορούσαν να επέμβουν αυτεπαγγέλτως στην εξέλιξη της διαιτητικής διαδικασίας⁷⁰.

101. Αν εξεταστεί η διαιτητική διαδικασία στην παρούσα υπόθεση βάσει των ανωτέρω κριτηρίων, τότε είναι προφανές ότι οι δημόσιες αρχές, εκπροσωπούμενες από τον Υπουργό Μεταφορών, ουδόλως μετέσχον στην επιλογή της διαιτητικής οδού. Εξάλλου, ο τυχόν ζημιωθείς υποχρεούται να αναζητήσει έννομη προστασία βάσει μιας συμφωνίας στην οποία δεν μετέσχε και η οποία αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ μερών τα οποία ουδόλως τον εκπροσωπούν και επί των οποίων ουδεμία επιρροή μπορεί να ασκήσει.

68 — Απόφαση της 23ης Μαρτίου 1982, 102/81 (Συλλογή 1982, σ. 1095).

69 — Βλ. απόφαση Nordsee (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 68, σκέψη 11).

70 — Βλ. απόφαση Nordsee (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 68, σκέψη 12).

102. Επομένως, ενόψει όλων των προεκτεθεισών επιφυλάξεων σχετικά με τη δημιουργία και τον τρόπο ενέργειας του διαιτητικού οργάνου, κρίσιμο είναι το πώς οργανώνεται η περαιτέρω έννομη προστασία του θύματος.

103. Όπως προκύπτει από το τρίτο ερώτημα, σημείο ν, της διατάξεως περί παραπομπής και επιπλέον από τα συγκλίνοντα ως προς το σημείο αυτό επιχειρήματα των μετεχόντων στη διαδικασία, το θύμα μπορεί να στραφεί κατά της διαιτητικής απόφασης ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Ωστόσο, η προσφυγή στα τακτικά δικαστήρια και η έκταση του ελέγχου δεν είναι απεριορίστες, αλλά υπόκεινται σε αρκετές περιοριστικές προϋποθέσεις.

104. Σύμφωνα με τα όσα εκθέτει το αιτούν δικαστήριο, η προσφυγή στα τακτικά δικαστήρια διέπεται από τις ακόλουθες προϋποθέσεις. Η διαιτητική απόφαση μπορεί να προσβληθεί λόγω σοβαρών παρατυπιών οι οποίες προκαλούν ζημία ή λόγω νομικών ζητημάτων, στα οποία περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων και το αν μία συγκεκριμένη διαπίστωση του διαιτητή στηρίζεται σε αποδεικτικά στοιχεία ή αν δεν ήταν δυνατό ο διαιτητής να καταλήξει, κατά λογική εκτίμηση του αποδεικτικού υλικού, σε συγκεκριμένη διαπίστωση. Η άσκηση ενδίκου μέσου λόγω νομικού ζητήματος χρήζει δικαστικής αδείας η οποία παρέχεται μόνον όταν η διαιτητική απόφαση είναι προδήλως εσφαλμένη και όταν βάσει των περιστάσεων είναι ορθό και δίκαιο να εκδοθεί δικαστική απόφαση επί της υποθέσεως.

105. Οι περιοριστικές αυτές προϋποθέσεις όσον αφορά την προσφυγή στην τακτική δικαιοσύνη φέρουν τα χαρακτηριστικά ενός απλού νομικού ελέγχου ή ενός ελέγχου βασιμότητας. Ο νομικός έλεγχος και η άδεια για την άσκηση ενδίκου μέσου αποτελούν ως

επί το πλείστον αμοδιότητες των ανώτατων δικαστηρίων τις οποίες ασκούν στο πλαίσιο της ανααιρετικής διαδικασίας. Ο έλεγχος της ασκήσεως ενός ενδίκου μέσου προκειμένου να διαπιστωθεί αν η διαιτητική απόφαση είναι προδήλως εσφαλμένη και αν βάσει των περιστάσεων είναι ορθό και δίκαιο να εκδοθεί δικαστική απόφαση θέτει επί πλέον περιορισμούς. Η πρόσβαση στην τακτική δικαιοσύνη δυσχεραίνεται έτι περαιτέρω για το θύμα ενός μη εντοπισθέντος οχήματος. Τούτο είναι άκρως προβληματικό υπό το πρίσμα των απαιτήσεων για την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

106. Αν ληφθεί υπόψη ότι αυτό το στάδιο της διαδικασίας αποτελεί στην πραγματικότητα μια πρωτοβάθμια δίκη ενώπιον τακτικού δικαστηρίου, τότε συνάγεται ότι δεν πληρούνται οι απαιτήσεις για την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Το θύμα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να τύχει πλήρους δικαστικής προστασίας όσον αφορά τα πραγματικά και τα νομικά ζητήματα στο πλαίσιο ενός τουλάχιστον βαθμού δικαιοδοσίας.

107. Η σύγκριση αυτής της δικαστικής προστασίας με αυτή των θυμάτων ασφαλισμένων ή ανασφάλιστων οδηγών εντοπισθέντων οχημάτων—τα οποία μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων—δείχνει ότι η δικαστική προστασία των θυμάτων μη εντοπισθέντων οδηγών υπολείπεται κατά πολύ της προστασίας των θυμάτων εντοπισθέντων οχημάτων. Η προβλεπόμενη προστασία των δύο κατηγοριών προσώπων δεν πρέπει, από απόψεως κοινωνικού δικαίου, να είναι κατ' ανάγκην ταυτόσημη, πλην όμως η παρεχόμενη δικαστική προστασία πρέπει να είναι από ποιοτικής απόψεως ισοδύναμη. Αν μεταφερθεί η αρχή αυτή στην υπό κρίση υπόθεση, αυτό σημαίνει ότι πρέπει να διασφαλίζεται η πρόσβαση στα τακτικά δικαστήρια.

108. Ενόψει του γεγονότος ότι πρόκειται για αστική διαφορά σχετική με την καταβολή αποζημιώσεως, στην οποία διάδικοι είναι ο ζημιωθείς και ο ασφαλιστικός οργανισμός, φρονώ ότι πρέπει να προβλέπεται οπωσδήποτε ένας βαθμός πλήρους δικαιοδοσίας. Την ανωτέρω διαπίστωση δεν αναιρεί η απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως *Urjohn*⁷¹. Το Δικαστήριο έκρινε στο πλαίσιο της υποθέσεως εκείνης ότι είναι αναγκαίος ο έλεγχος από δικαστήριο πλήρους δικαιοδοσίας. Ωστόσο, τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως εκείνης ήσαν τελείως διαφορετικά. Η αρμόδια υπηρεσία για τη χορήγηση ή την ανάκληση αδείας για την κυκλοφορία φαρμακευτικών σκευασμάτων έπρεπε να προβεί σε περίπλοκες εκτιμήσεις ιατροφαρμακευτικού χαρακτήρα⁷². Προς τούτο είχε ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως, δεδομένου ότι ο αιτών μπορούσε με νέα αίτησή του να ζητήσει την εκ νέου εκτίμηση της διοικητικής αποφάσεως⁷³.

109. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και το MIB τόνισαν προς δικαιολόγηση των υφιστάμενων ρυθμίσεων ότι με τις ρυθμίσεις αυτές επιλύονται κατά κανόνα ταχύτερα και με λιγότερες δαπάνες τα σχετικά με την πρόκληση ζημιών ζητήματα.

110. Το ζημιογόνο γεγονός, που αποτελεί αντικείμενο της παρούσας διαφοράς, επήλθε στις 25 Δεκεμβρίου 1991. Σχεδόν πέντε έτη μετά, ήτοι στις 27 Αυγούστου 1996, η διαιτητρία εξέδωσε τη διαιτητική απόφασή της. Μέχρι τότε, δεν είχε ακόμη τεθεί ζήτημα προσφυγής στην τακτική δικαιοσύνη.

111. Έστω και αν η προβλεπόμενη από τη συμφωνία διαδικασία βαίνει ταχύτερα και είναι λιγότερο δαπανηρή συγκρινόμενη με τις δίκες ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων που έχουν ως αντικείμενο την αστική ευθύνη, τούτο δεν αποτελεί επαρκή δικαιολογία προκειμένου να στερηθεί το θύμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας υπό τη μορφή ενός τακτικού δικαστηρίου πλήρους δικαιοδοσίας.

112. Τέλος, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει τα κενά της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας και να συναγάγει τις ένομες συνέπειες που απορρέουν εντεύθεν. Συναφώς, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η έλλειψη δικαστικού ελέγχου, όσον αφορά τα νομικά και τα πραγματικά ζητήματα, των διαπιστώσεων της διαιτητικής αποφάσεως σχετικά με αξίωση που στηρίζεται στη δεύτερη οδηγία δεν πληροί τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου ως προς την παροχή αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

3. Επί του ζητήματος της ορθής μεταφοράς της οδηγίας — τέταρτο ερώτημα

Επιχειρήματα των μετεχόντων στην παρούσα διαδικασία

113. Ο ενάγων φρονεί ότι η δεύτερη οδηγία μεταφέρθηκε πλημμελώς δεδομένου ότι το κράτος μέλος δεν επέβαλε στον εγγεκριμένο οργανισμό την υποχρέωση να αποζημιώνει το θύμα μη εντοπισθέντος οδηγού στην ίδια έκταση όπως και στην περίπτωση της υποχρεωτικής ασφαλίσεως κατά την έννοια της πρώτης οδηγίας. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η

71 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 37.

72 — Αυτόθι, σημείο 33.

73 — Αυτόθι, σκέψη 40.

δεύτερη οδηγία μεταφέρθηκε χωρίς να της προσδοθεί δεσμευτικός χαρακτήρα πράγμα που θα πληρούσε τις απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου. Πέρα από το γεγονός ότι η προβλεπόμενη στη συμφωνία καταβολή αποζημιώσεως δεν αντιστοιχεί καθ' όλα τα σημεία αυτής προς την αποζημίωση που προβλέπει η δεύτερη οδηγία, τα θύματα πρέπει να επικαλεστούν μια συμφωνία, στην οποία δεν ήταν συμβαλλόμενοι, και να στηριχθούν στην απλή πρακτική του MIB, το οποίο δεν προβάλλει ενώπιον των δικαστηρίων την ένσταση ότι το θύμα δεν μπορεί να αντλήσει κανένα δικαίωμα από τη συμφωνία.

114. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και το MIB υποστηρίζουν ότι δεν χρειάζεται να διατυπώσουν τις απόψεις τους επί του τετάρτου ερωτήματος. Ωστόσο, υπενθυμίζουν ότι κατά τη μεταφορά μιας οδηγίας εναπόκειται στο κράτος μέλος να επιλέξει τον τύπο και τα μέσα μεταφοράς. Εφόσον η εθνική έννομη τάξη πληροί ήδη τις απαιτήσεις της οδηγίας, δεν απαιτείται πλέον καμία μεταβολή. Αυτό ακριβώς έπραξε και το Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη μεταφορά της δεύτερης οδηγίας: η συμφωνία πληροί τις απαιτήσεις της ακρίβειας, σαφήνειας και διαφάνειας και, ως εκ τούτου, την αρχή της ασφάλειας δικαίου.

115. Η Επιτροπή υποστηρίζει με τις γραπτές παρατηρήσεις της ότι το MIB αποτελεί εγκεκριμένο οργανισμό κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας, δεδομένου ότι οι αρχές του οικείου κράτους μέλους του έχουν αναθέσει τα καθήκοντα που ορίζονται στη δεύτερη οδηγία και ότι όχι μόνον είναι σε θέση αλλά και υποχρεούται να αποζημιώνει τα θύματα. Τα θύματα μπορούν επίσης να απευθύνονται

απευθείας στον οργανισμό αυτόν ο οποίος υποχρεούται να τους δώσει αιτιολογημένες απαντήσεις. Επίσης, προβλέπεται μία νομική διαδικασία στην περίπτωση που το θύμα δεν συμφωνεί με την προτεινόμενη αποζημίωση.

116. Ωστόσο, στο πλαίσιο της επ' ακροατηρίου συζητήσεως ο εκπρόσωπος της Επιτροπής διατύπωσε ορισμένες επιφυλάξεις οι οποίες στηρίζονται στη νομολογία *White/White*⁷⁴, την οποία επικαλέστηκαν οι μετέχοντες στη διαδικασία καθώς και στην απόφαση του Court of Appeal⁷⁵, η οποία απέρριψε το ένδικο μέσο του ενάγοντος. Καθ' ό μέτρο η εθνική έννομη τάξη χαρακτηρίζει το MIB ως αποκλειστικά ιδιωτικό οργανισμό και θεωρεί τη συμφωνία μεταξύ αυτού και του Υπουργού ως αμιγώς ιδιωτικού χαρακτήρα με συνέπεια να μην υπάρχει υποχρέωση εφαρμογής των κριτηρίων της δεύτερης οδηγίας, ο οργανισμός αυτός δεν είναι πράγματι νομοτύπως εγκεκριμένος κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας.

Εκτίμηση

117. Με το τέταρτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν το Ηνωμένο Βασίλειο εκπλήρωσε την απορρέουσα από το άρθρο 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας υποχρέωση του να εγκρίνει έναν οργανισμό ο οποίος θα είναι επιφορτισμένος με την καταβολή αποζημιώσεων για τις ζημιές τις οποίες προκαλούν μη εντοπισθέντα ή ανασφάλιστα οχήματα. Το αιτούν δικαστήριο

74 — Απόφαση του House of Lords της 1ης Μαγρίου 2001 [2001] UKHL 9.

75 — Βλ. ανωτέρω σημείο 12.

ερωτά ως προς το σημείο αυτό αν τούτο συμβαίνει στην περίπτωση που ένας ήδη υφιστάμενος οργανισμός υποχρεούται μεν να καταβάλλει αποζημίωση για τέτοιου είδους ζημίες βάσει συμφωνίας με τις αρμόδιες αρχές, πλην όμως τα θύματα δεν έχουν αγωγήμη αξίωση απευθείας κατά του οργανισμού αυτού. Περαιτέρω, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, κρίσιμο είναι το γεγονός ότι η κράτος μέλος καλοπίστως θεώρησε ότι η συμφωνία προστατεύει τα θύματα τουλάχιστον εξίσου αποτελεσματικά με τη δεύτερη οδηγία.

118. Η ίδρυση του MIB ανατρέχει στο 1946, η δε πρώτη γενιά των συμφωνιών σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων ανασφάλιστων ή μη εντοπισθέντων οδηγών προέρχεται από την περίοδο εκείνη. Επομένως, στο Ηνωμένο Βασίλειο προβλεπόταν πολύ πριν από την έκδοση της δεύτερης οδηγίας η καταβολή αποζημιώσεως στα θύματα τροχαίων ατυχημάτων που είχαν προκαλέσει ανασφάλιστοι ή μη εντοπισθέντες οδηγοί.

119. Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, μετά την έκδοση της δεύτερης οδηγίας στις 30 Δεκεμβρίου 1983 η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου κίνησε διαδικασία διαβουλεύσεως σχετικά με το αν η μεταφορά της οδηγίας απαιτεί τη λήψη αυτοτελών μέτρων εκτελέσεως. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν ότι η υφιστάμενη προστασία των θυμάτων ανταποκρίνεται πλήρως στις απαιτήσεις της οδηγίας και, ως εκ τούτου, δεν απαιτούνται περαιτέρω μέτρα μεταφοράς. Η Επιτροπή συμμερίστηκε προφανώς την

εκτίμηση αυτή, δεδομένου ότι δεν διατύπωσε καμία αντίρρηση ως προς τη μεταφορά της δεύτερης οδηγίας. Δεδομένου ότι και στην πράξη —όπως ομοφώνως επιβεβαιώνουν οι μετέχοντες στην παρούσα διαδικασία— το MIB πάντοτε εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του από τις δύο συμφωνίες που αφορούν τους ανασφάλιστους ή τους μη εντοπισθέντες οδηγούς, ουδείς λόγος συνέτρεχε για να τεθεί εν αμφιβόλω η ορθή μεταφορά της δεύτερης οδηγίας.

120. Η εκτίμηση ότι δεν απαιτείτο η ίδρυση και άλλων οργανισμών για τη μεταφορά της δεύτερης οδηγίας στηριζόταν και στη διατύπωση του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας, όπου ρητώς αναφέρεται η δυνατότητα εγκρίσεως ενός υφιστάμενου οργανισμού. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίον το Ηνωμένο Βασίλειο δεν εξέδωσε καμία τυπική νομική πράξη προς μεταφορά της δεύτερης οδηγίας, μολονότι η προθεσμία για τη μεταφορά της έληγε, σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της δεύτερης οδηγίας, στις 31 Δεκεμβρίου 1987, η δε Επιτροπή δεν επέκρινε το γεγονός αυτό επί σχεδόν 15 έτη.

121. Εντούτοις, το ότι πρέπει να υπάρχει κάποιο πρόβλημα όσον αφορά τη μεταφορά της οδηγίας αποδεικνύεται όχι μόνον από την παρούσα διαδικασία, αλλά και από την πολλαπλή αναφερθείσα στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής απόφαση του House of Lords της 1ης Μαρτίου 2001 που εκδόθηκε επί της υποθέσεως *White/White*⁷⁶ βάσει της παράλληλης συμφωνίας σχετικά με τους ανα-

⁷⁶ — Προταρτεθείσα στην υποσημείωση 74.

σφάλιμους οδηγούς. Το House of Lords εξέφρασε την αδυναμία του να ερμηνεύσει, όπως απαιτεί η νομολογία Marleasing του Δικαστηρίου⁷⁷, τη συμφωνία κατά τρόπο σύμφωνο με το περιεχόμενο της οδηγίας (βλ. κατωτέρω σημείο 127). Το House of Lords αιτιολόγησε τη στάση αυτή με το γεγονός ότι η συμφωνία αποτελεί σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, έστω και αν ο ένας εκ των συμβαλλομένων είναι κρατικός οργανισμός. Ως εκ τούτου, οι συμβαλλόμενοι δεσμεύονται μόνον από τα όσα έχουν συνομολογήσει. Το House of Lords διαπίστωσε ότι οι αρχές της νομολογίας Marleasing έπρεπε ως εκ τούτου να μην εφαρμοσθούν, μολοντί σε άλλο σημείο της αποφάσεώς του ρητώς αναφέρει ότι η συμφωνία MIB του 1998 συνήφθη με σκοπό να μεταφερθεί η οδηγία⁷⁸.

122. Διαφωτιστική είναι επίσης και η απόφαση του Court of Appeal, με την οποία απορρίφθηκε ένδικο μέσο του ενάγοντος σε προγενέστερο της παρούσας διαδικασίας διαδικαστικό στάδιο. Το Court of Appeal έκρινε ότι όσα έπραξε το Ηνωμένο Βασίλειο προς μεταφορά της οδηγίας δεν αποτελούν «οργανισμό ή σχέση» που να παρέχει τη δυνατότητα επικλήσεως της οδηγίας κατά οποιουδήποτε (πλην ενδεχομένως κατ' αυτού του ιδίου κατά την έννοια της νομολογίας Francovich⁷⁹).

123. Ως εκ τούτου, ο ενάγων υποστήριξε στην παρούσα διαδικασία την άποψη ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μετέφερε τη δεύτερη οδηγία.

124. Οι υποχρεώσεις των κρατών μελών κατά τη μεταφορά μιας οδηγίας καθορίζονται από πάγια νομολογία. Στο σημείο αυτό θα ανακεφαλαιώσω τα κύρια χαρακτηριστικά της μεταφοράς μιας οδηγίας. Το Δικαστήριο έκρινε σε σχέση με το άρθρο 189, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 249, τρίτο εδάφιο ΕΚ) τα ακόλουθα θεμελιώδη:

«Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι για τη μεταφορά οδηγίας στο εθνικό δίκαιο δεν απαιτείται κατ' ανάγκη η κίνηση νομοθετικής διαδικασίας σε κάθε κράτος μέλος. Ειδικότερα, η ύπαρξη γενικών αρχών συνταγματικού ή διοικητικού δικαίου ενδέχεται να καθιστά περιττή τη μεταφορά με ειδικά νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι οι αρχές αυτές εξασφαλίζουν πράγματι την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας από τη διοίκηση και ότι, στην περίπτωση που η οδηγία αποσκοπεί στη δημιουργία δικαιωμάτων υπέρ των ιδιωτών, η νομική κατάσταση που προκύπτει από τις αρχές αυτές είναι αρκετά διανγής και σαφής και ότι οι δικαιούχοι αποκτούν τη δυνατότητα να γνωρίζουν το πλήρες περιεχόμενο των δικαιωμάτων τους και, ενδεχομένως, να τα προβάλλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Η τελευταία αυτή προϋπόθεση έχει ιδιαίτερη σημασία, όταν η συγκεκριμένη οδηγία αποβλέπει στην απονομή δικαιωμάτων στους υπηκόους άλλων κρατών μελών, διότι αυτοί οι υπήκοοι δεν είναι συνήθως ενήμεροι επί των αρχών αυτών»⁸⁰.

77 — Βλ. απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89 (Συλλογή 1990, σ. I-4135).

78 — «The MIB-Agreement was entered into with the specific intention of giving effect to the Directive.»

79 — Βλ. συναφώς την απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ. (Συλλογή 1991, σ. I-5357).

80 — Βλ. απόφαση της 23ης Μαΐου 1985, 29/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1985, σ. 1661, σκέψη 23). Στο ίδιο πνεύμα βλ. επίσης την απόφαση της 20ής Μαρτίου 1997, C-96/95, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1997, σ. I-1653, σκέψη 35).

125. Η νομολογία αυτή επιβεβαιώθηκε με πληθώρα αποφάσεων⁸¹. Το Δικαστήριο κλήθηκε πράγματι στο πλαίσιο μιας άλλης υποθέσεως να διευκρινίσει ότι: «[...] προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης εφαρμογή των οδηγιών, όχι μόνο στην πράξη αλλά και νομικώς, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν την ύπαρξη *σαφούς νομικού πλαισίου* στο συγκεκριμένο τομέα»⁸².

126. Όσον αφορά τις απαιτήσεις της αρχής της ασφάλειας δικαίου το Δικαστήριο έκρινε: «Έτσι, οι διατάξεις μιας οδηγίας πρέπει να εφαρμόζονται μέσω κανόνων αναμφισβήτητης δεσμευτικότητας, με την απαιτούμενη ακρίβεια και σαφήνεια, ώστε να πληροῦνται η απαίτηση της ασφάλειας δικαίου η οποία επιβάλλει, στην περίπτωση όπου μια οδηγία σκοπεί στην αναγνώριση δικαιωμάτων υπέρ των ιδιωτών, να μπορούν οι δικαιούχοι να έχουν πλήρη γνώση των δικαιωμάτων τους»⁸³. Το Δικαστήριο επανέλαβε το ανωτέρω σκεπτικό με παρεμφερή διατύπωση και σε άλλες αποφάσεις του⁸⁴.

127. Με την απόφασή του επί της υποθέσεως *Marleasing*⁸⁵, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να επιτύχουν το επιδιωκόμενο από την οδηγία αποτέλεσμα βαρύνει «όλες τις αρχές των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των Δικασ-

τηρίων στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους. Επομένως, εφαρμόζοντας το εθνικό δίκαιο —είτε πρόκειται για προγενέστερες είτε για μεταγενέστερες της οδηγίας διατάξεις— το εθνικό δικαστήριο που καλείται να το ερμηνεύσει οφείλει να πράξει τούτο κατά το μέτρο του δυνατού υπό το φως του κειμένου και του σκοπού της οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που αυτή επιδιώκει, συμμορφούμενο έτσι προς το άρθρο 189, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ»⁸⁶.

128. Όπως τόνισα κατά την εξέταση του τρίτου ερωτήματος, σκοπός της δεύτερης οδηγίας είναι να παράσχει στα θύματα ανασφάλιστων ή μη εντοπισθέντων οχημάτων το δικαίωμα να στραφούν κατά οργανισμού του οικείου κράτους μέλους. Καθ' ό μέτρο το άρθρο 249 ΕΚ αφήνει στις εθνικές αρχές την επιλογή του τύπου και των μέσων προς επίτευξη του δεσμευτικού σκοπού της οδηγίας, η θεμελίωση των δικαιωμάτων των θυμάτων σε συμφωνία μεταξύ μιας κρατικής αρχής και ενός οργανισμού ιδιωτικού δικαίου δεν εγείρει καθ' εαυτήν αντιρρήσεις. Εντούτοις, τα δικαιώματα αυτά θα πρέπει να μπορούν να διαγνωστούν και να προβληθούν με την απαιτούμενη σαφήνεια και ασφάλεια.

129. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπος του ενάγοντος επισήμανε τις αποκλίσεις περιεχομένου μεταξύ της δεύτερης οδηγίας και της συμφωνίας οι οποίες δεν αποτελούν στο σύνολό τους αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας. Ωστόσο, καίρια σημασία έχουν τα ζητήματα που αφορούν την αξίωση του θύματος και τη δυνατότητα ικανοποίησής της.

81 — Βλ. απόφαση της 8ης Ιουλίου 1987, 247/85, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1987, σ. 3029, σκέψη 9), στο ίδιο πνεύμα βλ. επίσης την απόφαση της 20ής Μαΐου 1992, C-190/90, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 1992, σ. I-3265, σκέψη 17) και την απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 1999, C-217/97, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1999, σ. I-5087, σκέψεις 31 και 32).

82 — Απόφαση της 15ης Μαρτίου 1990, C-339/87, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 1990, σ. I-851, σκέψη 25). Η υπογράμμιση δική μου.

83 — Βλ. την απόφαση της 13ης Μαρτίου 1997, C-197/96, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1997, σ. I-1489, σκέψη 15).

84 — Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-354/98, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1999, σ. I-4927, σκέψη 11).

85 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 77.

86 — Βλ. απόφαση *Marleasing* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 77, σκέψη 8).

130. Έτσι, όπως ομοφώνως περιγράφεται η σχέση των θυμάτων προς το ΜΙΒ, τα θύματα δεν έχουν καμία αξίωση κατά του ΜΙΒ. Δεν φαίνεται μεν το ΜΙΒ να αρνείται την καταβολή αποζημιώσεως παρά την έλλειψη συμβατικού νομικού δεσμού με το θύμα, δεδομένου ότι, βάσει της συμφωνίας με τον Υπουργό Μεταφορών, υποχρεούται να καταβάλει την αποζημίωση. Ωστόσο, αν το θύμα θεωρεί ότι αδικήθηκε, πρέπει ενδεχομένως να στραφεί δικαστικώς κατά του Υπουργού προκειμένου αυτός να ασκήσει πιέσεις στο ΜΙΒ για την τήρηση της συμφωνίας.

131. Η όλη αυτή διαδικασία ενέχει τόσα πολλά απρόβλεπτα ώστε δεν πληροί τις προεκτεθείσες απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από τα προβλήματα στην παροχή δικαστικής προστασίας τα οποία εξετάστηκαν στο πλαίσιο του τρίτου ερωτήματος.

132. Ωστόσο, η κατάσταση γίνεται απaráδεκτη αν ληφθεί υπόψη η στάση των εθνικών δικαστηρίων. Θα έπρεπε τουλάχιστον τα εθνικά δικαστήρια, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου των δικαιωμάτων των θυμάτων κατά την έννοια της νομολογίας *Marleasing*, να ερμηνεύουν σε κάθε περίπτωση τα δικαιώματα που απορρέουν από τις συμφωνίες μεταξύ του ΜΙΒ και του Υπουργού Μεταφορών βάσει της δεύτερης οδηγίας, αφού μάλιστα το House of Lords έκρινε ότι η συμφωνία του 1988 για τους ανασφάλιστους οδηγούς συνήφθη με σκοπό να μεταφερθεί η δεύτερη οδηγία.

133. Δεδομένου ότι βρετανικά δικαστήρια θεωρούν ότι αδυνατούν λόγω της δομής των έννομων σχέσεων να ενεργήσουν με τον τρόπο αυτό, είναι σαφές ότι η δεύτερη οδηγία δεν έχει μεταφερθεί με την απαιτούμενη ακρίβεια και σαφήνεια στο εσωτερικό δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου. Επομένως, δεν πληρούνται οι απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου.

134. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά επίσης αν για την απάντηση στο ερώτημα κρίσιμο είναι το αν το κράτος μέλος ήταν καλόπιστο όσον αφορά την ορθή μεταφορά της οδηγίας. Η εκτίμηση της μεταφοράς μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο ενός κράτους μέλους αποτελεί κατ' αρχήν έναν αντικειμενικό έλεγχο. Η καλοπιστία ή η κακοπιστία ενός κράτους μέλους δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά τη διαπίστωση ότι η μεταφορά της οδηγίας δεν πληροί τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου. Ωστόσο, το ζήτημα αυτό ενδέχεται να έχει μεγάλη σημασία στην περίπτωση που προβληθεί αξίωση αποζημίωσης.

135. Επομένως, η απάντηση στο τέταρτο ερώτημα είναι ότι η δεύτερη οδηγία δεν έχει μεταφερθεί ορθώς στο εσωτερικό δίκαιο, καθ' ό μέτρο το θύμα δεν έχει αγωγή αξίωση κατά του οργανισμού στον οποίον οι αρχές του κράτους μέλους έχουν αναθέσει την καταβολή αποζημιώσεως στα θύματα μη εντοπισθέντων (ή ανασφάλιστων) οχημάτων.

4. *Επί της αξιώσεως αποζημιώσεως κατά του κράτους μέλους — πέμπτο ερώτημα*

Επιχειρήματα των διαδίκων

136. Ο *ενάγων* φρονεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την γένεση αξιώσεως αποζημιώσεως κατά του Ηνωμένου Βασιλείου λόγω μη μεταφοράς της δεύτερης οδηγίας. Το επιτασσόμενο από την οδηγία αποτέλεσμα περιλαμβάνει την αναγνώριση δικαιώματος υπέρ των ιδιωτών, και δη υπέρ των θυμάτων μη εντοπισθέντων ή ανασφάλιστων οδηγών, ήτοι υπέρ ενός κύκλου προσώπων στα οποία αναμφίβολα συγκαταλέγεται ο *ενάγων*. Το περιεχόμενο της αξιώσεως μπορεί να καθορισθεί βάσει των διατάξεων της οδηγίας. Πρόκειται για την καταβολή αποζημιώσεως από εγκεκριμένο οργανισμό. Το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να αποφανθεί επί του ζητήματος της αιτιώδους συνάφειας, που αποτελεί ζήτημα το οποίο εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου. Τέλος, η παράβαση είναι ακούστως σοβαρή. Το Ηνωμένο Βασίλειο παρέλειψε να λάβει οποιοδήποτε μέτρο για την μεταφορά της οδηγίας.

137. Η *Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* υποστηρίζει ότι οι προβαλλόμενες παραβάσεις ως προς τους τόκους και τα έξοδα θέτουν πληθώρα ζητημάτων. Έστω όμως και αν δεν γίνει δεκτή η επιχειρηματολογία της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, η παράβαση του κοινοτικού δικαίου δεν είναι ακούστως σοβαρή προκειμένου να θεμε-

λιώσει αξίωση αποζημιώσεως κατά του Ηνωμένου Βασιλείου. Ομοίως, το Ηνωμένο Βασίλειο μπορούσε ευλόγως να θεωρήσει ότι η εφαρμοζόμενη διαδικασία πληρούσε τις απαιτήσεις της παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Τέλος, αν θεωρηθεί ότι ο οργανισμός δεν έχει εγκριθεί κατά τρόπο σύμφωνο με την οδηγία, τούτο σε καμία περίπτωση δεν προκάλεσε ζημία στον *ενάγοντα*.

138. Το MIB υποστηρίζει ότι εναπόκειται στον *εναγόμενο* της κύριας δίκης να απαντήσει στο πέμπτο ερώτημα.

139. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να αποφανθεί αν υπάρχει ακούστως σοβαρή παράβαση του κοινοτικού δικαίου. Ωστόσο, τονίζει ότι οι έννοιες των τόκων και των εξόδων δεν μνημονεύονται στη δεύτερη οδηγία και δεν υπάρχει επί του θέματος νομολογία. Η Επιτροπή προσθέτει ότι δεν έθεσε κατά το παρελθόν το ζήτημα αυτό σε σχέση με τη μεταφορά της οδηγίας. Επίσης, χρήζει περαιτέρω διευκρινήσεων το ζήτημα αν η διαιτητική διαδικασία συνάδει με τις απαιτήσεις της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Εκτίμηση

140. Με το πέμπτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν οι πλημμέλειες κατά τη μεταφορά της δεύτερης οδηγίας αποτελούν

αρκούντως σοβαρή παράβαση του κοινοτικού δικαίου δυνάμενη να θεμελιώσει αξίωση αποζημίωσης κατά του κράτους μέλους.

141. Όπως προκύπτει από τις ανωτέρω αναπτύξεις, η μεταφορά της δεύτερης οδηγίας, ήτοι η πρακτική κατά την εφαρμογή των μέτρων που θεωρούνταν ότι διασφαλίζουν τη μεταφορά της, δημιουργεί επιφυλάξεις από πολλές απόψεις. Καταρχάς, το ύψος της αποζημίωσης πρέπει να υπολογίζεται βάσει των αποζημιώσεων που καταβάλλονται κατά κανόνα στο πλαίσιο της υποχρεωτικής ασφάλισης και, ως εκ τούτου, είναι πολύ πιθανό να μην ενδείκνυται ο αποκλεισμός των τόκων και των εξόδων κατά τον υπολογισμό της αποζημίωσης βάσει της συμφωνίας. Ακολούθως, τα προβλεπόμενα ένδικα βοηθήματα που έχει στη διάθεσή του το θύμα δεν πληρούν από κάθε άποψη τις απαιτήσεις της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Τέλος, κατά την έγκριση του οργανισμού βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας, υπό τη μορφή του MIB, διαπιστώθηκαν ορισμένες πλημμέλειες, καθ' ό μέτρο τα θύματα δεν έχουν άμεση αξίωση κατά του οργανισμού αυτού πράγμα που θα τα νομιμοποιούσε να στραφούν εναντίον του και δικαστικώς.

142. Επομένως, μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ελλείψεις αυτές αποτελούν παράβαση του κοινοτικού δικαίου όσον αφορά τη μεταφορά μιας οδηγίας. Ωστόσο, είναι αμφίβολο το κατά πόσον η παράβαση αυτή μπορεί να θεμελιώσει αξίωση αποζημίωσης κατά του κράτους μέλους.

143. Η νομολογία του Δικαστηρίου επί των ερειδομένων στο κοινοτικό δίκαιο αξιώσεων αποζημίωσης κατά κράτους μέλους ανατρέπει στην απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως Francovich⁸⁷. (Αφτηρία της υποθέσεως εκείνης ήταν η καθυστέρηση του Ιταλού νομοθέτη να μεταφέρει εμπροθέσμως στο εσωτερικό δίκαιο την οδηγία περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την προστασία των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη⁸⁸). Το Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση Francovich ως προς την αρχή της ευθύνης του κράτους τα εξής θεμελιώδη:

«Πρέπει να παρατηρηθεί ότι η πλήρης αποτελεσματικότητα των κοινοτικών κανόνων θα διακυβεύονταν και η προστασία των δικαιωμάτων που αυτοί αναγνωρίζουν θα εξασθενίσει, αν οι ιδιώτες δεν είχαν τη δυνατότητα να αποζημιωθούν, όταν τα δικαιώματά τους βλάπτονται από παράβαση του κοινοτικού δικαίου που καταλογίζεται σε κράτος μέλος.

Η δυνατότητα αποκαταστάσεως της ζημίας από το κράτος μέλος είναι ιδιαίτερα απαραίτητη όταν, όπως εν προκειμένω, η πλήρης αποτελεσματικότητα των κοινοτικών διατάξεων εξαρτάται από ενέργεια του κράτους και, κατά συνέπεια, οι ιδιώτες δεν μπορούν, ελλείψει της ενέργειας αυτής, να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζει το κοινοτικό δίκαιο»⁸⁹.

⁸⁷ — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 79, σκέψη 41.

⁸⁸ — Οδηγία 80/987/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 1980 (ΕΕ L 283, σ. 23).

⁸⁹ — Βλ. σκέψεις 38 και 34 της αποφάσεως Francovich' κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 79).

144. Συναφώς, οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες γεννάται το δικαίωμα αποζημιώσεως εξαρτώνται «από τη φύση της παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου στην οποία οφείλεται η προκληθείσα ζημία»⁹⁰.

145. Σε περίπτωση παραβάσεως του άρθρου 189, τρίτο εδάφιο, της συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 249, παράγραφος 3, ΕΚ), που αποτελούσε το αντικείμενο της υποθέσεως Francovich, έπρεπε να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις για τη γένεση δικαιώματος αποζημιώσεως:

«Κατά την πρώτη προϋπόθεση το επιδιωκόμενο από την οδηγία αποτέλεσμα πρέπει να περιλαμβάνει χορήγηση δικαιωμάτων στους ιδιώτες. Κατά τη δεύτερη προϋπόθεση, το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών πρέπει να μπορεί να προσδιοριστεί βάσει των διατάξεων της οδηγίας. Τρίτον, κατά την τρίτη προϋπόθεση, πρέπει να υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παραβάσεως της υποχρεώσεως του κράτους και της ζημίας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες»⁹¹.

146. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε με πολλές αποφάσεις του τη νομολογία αυτή⁹². Αντικείμενο της αποφάσεως που

εκδόθηκε επί των υποθέσεων Brasserie du pêcheur και Factortame⁹³ ήταν καταρχάς αν μπορεί να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του κράτους και στην περίπτωση παραβάσεως του πρωτογενούς δικαίου από τον εθνικό νομοθέτη⁹⁴. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αυτό είναι κατ' αρχήν δυνατό⁹⁵. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο όρισε για πρώτη φορά ότι η παράβαση πρέπει να είναι αρχικώς σοβαρή.

147. Ως προς το κριτήριο της «αρχικώς σοβαρής παραβάσεως» το Δικαστήριο έκρινε ότι θα πρέπει να υπάρχει «εκ μέρους κράτους μέλους [...] πρόδηλη και σοβαρή υπέρβαση των ορίων που επιβάλλονται στη διακριτική του ευχέρεια»⁹⁶.

«Συναφώς, μεταξύ των στοιχείων που ίσως χρειαστεί να συνεκτιμηθεί το αρμόδιο δικαστήριο πρέπει να επισημανθεί ο βαθμός σαφήνειας και ακρίβειας του παραβιαζόμενου κανόνα, το εύρος των περιθωρίων εκτίμησης που αφήνει ο παραβιαζόμενος κανόνας στις εθνικές ή τις κοινοτικές αρχές, ο ηθελημένος ή ακούσιος χαρακτήρας της διαπραχθείσης παραβάσεως ή της προκληθείσης ζημίας, το συγγνωστόν ή ασυγγνωστόν ενδεχομένης νομικής πλάνης, το γεγονός ότι η στάση ενός κοινοτικού οργάνου μπορεί να συνετέλεσε στην παράλειψη, τη θέσπιση ή τη διατήρηση αντιθέτων προς το

90 — Βλ. σκέψη 38 της αποφάσεως Francovich (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 79).

91 — Βλ. σκέψη 40 της αποφάσεως Francovich (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 79).

92 — Βλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 1996, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-46/93 και C-48/93, Brasserie du pêcheur και Factortame (Συλλογή 1996, σ. I-1029), απόφαση της 26ης Μαρτίου 1996, C-392/93, British Telecommunications (Συλλογή 1996, σ. I-1631), απόφαση της 23ης Μαΐου 1996, C-5/94, Hedley Lomas (Συλλογή 1996, σ. I-2553), απόφαση της 8ης Οκτωβρίου 1996, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 και C-190/94, Dillenkofer κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-4845), απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1998, C-319/96, Brinkmann (Συλλογή 1998, σ. I-5255), απόφαση της 1ης Ιουνίου 1999, C-302/97, Konle (Συλλογή 1999, σ. I-3099), απόφαση της 15ης Ιουνίου 1999, C-140/97, Rechberger (Συλλογή 1999, σ. I-3499), απόφαση της 4ης Ιουλίου 2000, C-424/97, Haimi (Συλλογή 2000, σ. I-5123) και απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2001, C-150/99, Stockholm Lindöpark (Συλλογή 2001, σ. I-493).

93 — Προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 92.

94 — Επρόκειτο για παράβαση των άρθρων 30 και 52 της Συνθήκης ΕΟΚ. Βλ. αποφάσεις Brasserie du pêcheur και Factortame (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 92, σκέψεις 23 και 36).

95 — Βλ. αποφάσεις Brasserie du pêcheur και Factortame (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 92, σκέψεις 40 επ.).

96 — Βλ. αποφάσεις Brasserie du pêcheur και Factortame (προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 92, σκέψη 55).

κοινοτικό δίκαιο εθνικών μέτρων ή πρακτικής»⁹⁷.

148. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ως προς το ζήτημα του πταίσματος, ως στοιχείου του πραγματικού της αξιώσεως αποζημιώσεως, ότι το στοιχείο αυτό δεν είναι αυτό καθαυτό αναγκαίο, ωστόσο «ορισμένα αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία, τα οποία, στο πλαίσιο εθνικού νομικού συστήματος, μπορεί να συνδέονται με την έννοια του πταίσματος, έχουν, επομένως, σημασία για να εκτιμηθεί ο κατάφωρος ή μη χαρακτήρας μιας παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου»⁹⁸.

149. Το Δικαστήριο εφάρμοσε τις σχετικά αυστηρότερες προϋποθέσεις της αποφάσεως *Brasserie du Pêcheur* και στην απόφασή του επί της υποθέσεως *British Telecommunications*⁹⁹, όπου η ανεπαρκής μεταφορά μιας οδηγίας αποτελούσε το ζημιογόνο γεγονός.

150. Ωστόσο, με την απόφαση του επί της υποθέσεως *Hedley Lomas*¹⁰⁰, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, έστω και η απλή παράβαση

του κοινοτικού δικαίου ενδέχεται να πληροί το κριτήριο της αρκούντως σοβαρής παραβάσεως, στην περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος «κατά το χρόνο που διέπραξε την παράβαση, δεν αντιμετώπιζε κανονιστικές επιλογές και διέθετε αισθητά μειωμένο περιθώριο εκτιμήσεως, ακόμα και ανύπαρκτο [...]»¹⁰¹.

151. Στην απόφαση που εκδόθηκε επί των συνεκδικασθεισών υποθέσεων *Dillenkofer* κ.λπ.¹⁰² όπου η διαφορά αφορούσε, όπως και στην υπόθεση *Francovich*, την παράλειψη να ληφθούν μέτρα για την εμπρόθεσμη μεταφορά μιας οδηγίας, αυτός δε είναι ο λόγος για τον οποίον ο ενάγων θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικές για την παρούσα υπόθεση τις ανωτέρω αποφάσεις, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «η προϋπόθεση της κατάφωρης παραβάσεως, η οποία δεν μνημονεύθηκε μεν στην προπαρατεθείσα απόφαση *Francovich*, ενυπήρχε πάντως στις περιστάσεις της υποθέσεως»¹⁰³.

152. Ως προς το σημείο αυτό, πρέπει να θεωρείται ως δεδομένο ότι εν πάση περιπτώσει η τυχόν αξίωση αποζημιώσεως κατά κράτους μέλους προϋποθέτει την ύπαρξη αρκούντως σοβαρής παραβάσεως.

153. Στηριζόμενο στις αναπτύξεις της αποφάσεως *Hedley Lomas* σχετικά με το αισθητά μειωμένο, αν όχι ανύπαρκτο, περιθώριο

97 — Σκέψη 56 της αποφάσεως *Brasserie du pêcheur* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92).

98 — Βλ. απόφαση *Brasserie du pêcheur* (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92, σκέψη 78).

99 — Απόφαση προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92, σκέψη 40.

100 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92.

101 — Βλ. απόφαση *Hedley Lomas*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92, σκέψη 28, στο ίδιο πνεύμα κινείται επίσης και η απόφαση *Stockholm Lindöpark*, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92, σκέψη 40.

102 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 92.

103 — Αντόβι, σκέψη 23.

εκτιμήσεως το Δικαστήριο έκρινε με την απόφαση του Dillenkofer ότι: «Επομένως, όταν, όπως στην υπόθεση Francovich, ένα κράτος μέλος δεν λαμβάνει, κατά παράβαση του άρθρου 189, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης, κανένα από τα αναγκαία μέτρα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από μια οδηγία αποτελέσματος, εντός της προθεσμίας που έταξε η οδηγία, το εν λόγω κράτος μέλος υπερβαίνει κατά κατάδηλο και σοβαρό τρόπο, τα όρια που επιβάλλονται στην άσκηση των εξουσιών του»¹⁰⁴.

154. Επομένως, η απάντηση στο πέμπτο ερώτημα εξαρτάται από το αν οι εν λόγω παραβάσεις του κοινοτικού δικαίου αποτελούν, κάθε μία χωριστά ή στο σύνολό τους, αρκούντως σοβαρή παράβαση. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί, όπως υποστηρίζει και ο ενάγων, ότι βάσει των αποφάσεων Francovich και Dillenkofer η αδράνεια του Ηνωμένου Βασιλείου συνιστά πρόδηλη και σοβαρή παράβαση των ορίων που επιβάλλονται στο κράτος μέλος κατά την άσκηση των εξουσιών του¹⁰⁵. Ωστόσο, δεδομένου ότι το εν λόγω κράτος μέλος μπορούσε να επικαλεσθεί την υφιστάμενη υποδομή, η οποία εν μέρει ήταν σαφώς σύμφωνη με την οδηγία, η θεώρηση αυτή φαίνεται κάπως αδρομερής. Επομένως, τίθεται το ερώτημα κατά πόσον η παρέμβαση του εθνικού νομοθέτη ήταν αναγκαία προς επίτευξη του επιδιωκόμενου από την οδηγία σκοπού¹⁰⁶.

155. Η σύσταση ενός οργανισμού κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας δεν ήταν προφανώς πλέον αναγκαία. Ωστόσο, η οδηγία παρέχει στο εκάστοτε θύμα αξίωση αποζημιώσεως κατά του οργανισμού αυτού, όπως προελέχθη¹⁰⁷. Προκειμένου το τυχόν θύμα να θεμελιώσει και να ικανοποιήσει την αξίωσή του δεν αρκεί να έχει τη δυνατότητα να στραφεί με οποιονδήποτε τρόπο κατά του οργανισμού. Η οδηγία είναι σαφής και συγκεκριμένη ως προς το σημείο αυτό. Δεδομένου ότι οι συμφωνίες του MIB με τον Υπουργό Μεταφορών δεν παρέχουν στο θύμα ένα τέτοιου είδους δικαίωμα, θα έπρεπε να παρέμβει ο εθνικός νομοθέτης. Η παρέμβασή του ήταν αναγκαία προκειμένου να αναγνωρισθεί ένα αχώριστο δικαίωμα υπέρ του θύματος τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρεώσεως ασφάλισως. Το αν αυτό θα απαιτούσε νομοθετική πράξη ή την προσαρμογή του περιεχομένου της συμφωνίας αποτελεί σε τελευταία ανάλυση απόφαση που επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους μέλους. Ως προς το σημείο αυτό, η οδηγία αναγνωρίζει στο κράτος μέλος ευρύ περιθώριο χειρισμών. Εντούτοις, το κράτος μέλος θα έπρεπε να θεσπίσει κατά τρόπο δεσμευτικό την απορρέουσα από την οδηγία υποχρέωση επιτεύξεως αποτελέσματος ως προς την έννομη θέση του θύματος και δη τόσο από την άποψη του ουσιαστικού όσο και από την άποψη του δικονομικού δικαίου.

156. Λόγω του ότι υφίστατο μια ήδη λειτουργούσα υποδομή, το πρόβλημα δεν εκδηλώθηκε αρχικά και, ως εκ τούτου, ούτε η Επιτροπή προέβη σε ενέργειες κατά της αδράνειας του Ηνωμένου Βασιλείου ως προς τη μεταφορά της οδηγίας. Εντούτοις, οι περιστάσεις αυτές δεν αναιρούν το γεγονός ότι η αδράνεια αυτή συνιστά παράβαση της

104 — Αυτόθι, σκέψη 26. Η υπογράμμιση δική μου.

105 — Αυτόθι, σκέψη 26.

106 — Αυτόθι, σκέψεις 26 και 47.

107 — Βλ. σημεία 74 επ.

υποχρεώσεως του κράτους μέλους να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη μεταφορά της όπως επιτάσσει το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ.

157. Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει αν ο ενάγων υπέστη ζημία —και ενδεχομένως σε ποια έκταση— και αν η

παράβαση από το κράτος μέλος των υποχρεώσεών του τελούσε σε αιτιώδη συνάφεια προς την προκληθείσα ζημία. Λόγω του ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παρέλειψε να παράσχει στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων αγώγιμο δικαίωμα, τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρεώσεως ασφάλισεως, κατά του οργανισμού κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας, το κράτος μέλος διέπραξε μια αρκούντως σοβαρή παράβαση του κοινοτικού δικαίου κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με το δικαίωμα αποζημιώσεως κατά των κρατών μελών.

V — Πρόταση

158. Βάσει των ανωτέρω αναπτύξεων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα:

- 1) Οι τόκοι και τα έξοδα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της αξιώσεως αποζημιώσεως που έχει το θύμα μη εντοπισθέντων οχημάτων εφόσον και καθ' ό μέτρο οι τόκοι και τα έξοδα αποτελούν μέρος της αξιώσεως αποζημιώσεως που έχουν τα θύματα νομοτύπως ασφαλισθέντων και εντοπισθέντων οχημάτων. Αυτό ισχύει τόσο ως προς την αξίωση του ουσιαστικού δικαίου όσο και ως προς τον τρόπο εκκαθαρίσεως.

- 2) Υπό τις περιστάσεις που εκτίθενται στο τρίτο ερώτημα, το θύμα πρέπει να έχει στη διάθεση του, προκειμένου να τύχει αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, ένα μέσο παροχής ένδικης προστασίας ενώπιον τακτικού δικαστηρίου τόσο για τα πραγματικά όσο και για τα νομικά ζητήματα.
- 3) Όσον αφορά τα δικαιώματα του θύματος, η δεύτερη οδηγία 84/5/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 30ής Δεκεμβρίου 1983 για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών των σχετικών με την ασφάλιση της αστικής ευθύνης που προκύπτει από την κυκλοφορία αυτοκινήτων οχημάτων δεν έχει μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο κατά τρόπο αρκούντως σαφή και συγκεκριμένο όπως επιτάσσει η αρχή της ασφάλειας δικαίου.
- 4) Το Ηνωμένο Βασίλειο, παραλείποντας να παράσχει στα θύματα μη εντοπισθέντων οχημάτων αγωγή δικαίωμα, τουλάχιστον εντός των ορίων της υποχρέωσης ασφαλίσεως, κατά του οργανισμού κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 4, της δεύτερης οδηγίας, διέπραξε μια αρκούντως σοβαρή παράβαση του κοινοτικού δικαίου.